

Mezei György – Bús Balázs:
JÓL MEGY, FOLYTATNI KELL
Koldusok a 90-es évek második felében

Itt az ideje hát a koldusszociológiának

A szociális feszültségek 90-es évekbeli növekedésére az országos napilapok publicisztikája a maga sajátos módján reagált. A szociális problémák közül az újságírók számára a legláthatóbb és leglátványosabb problémahordozók a hajléktalanok és a koldusok lettek, azon kívül, hogy a társadalom két legelesettebb, egymást nem kismértékben átfedő csoportjáról van szó, jelenlétük nap mint nap szembeötlő, mivel elesettségüket a csoportok jellegénél fogva pontosan az utcán kell szemlélnünk. E publicisztikák a hajléktalanok esetében többnyire idényjellegűek, a télhez, a hideghez köthetőek voltak. Ezzel szemben a koldusokról szóló híradások általában a színes riportok kategóriájában jelentek meg. A koldusokról szóló híradások többnyire két kérdést feszegettek: az egyik, hogy az adományok jó helyre kerülnek-e, s milyen mértékben rászorultak az önmagukat elesettnek, nyomorgónak feltüntető. A másik nagy kérdés, hogy a koldulás, mint a társadalmi kiszolgáltatottság tűnethordozója büntetendő cselekedet-e, s a hatóságok, jogszabályok megfelelően reagálnak-e a nyomorban, létfenntartási bizonytalanságban tengődők helyzetére. A kérdés a 90-es évek közepén annyira kérdés volt a magyar társadalomban, hogy két közvélemény kutatás is tudakolni próbálta a városi lakosság véleményét a koldusok megítéléséről. Az elsőt 1994 nyarán a Marketing Centrum végezte¹, míg a másodikat a Magyar Hírlap felkérésére 1995-ben a Tele Média².

Az igen bőséges publicisztikai termésből három írást szeretnénk kiemelni, amely a későbbiekben inspiráló volt munkánkban is.

“Először csak esetlenül leguggolok, úgy, mint aki elfáradt az ácsorgástól. Innen csupán egy bátor mozdulat, s máris ott ülök az aluljáró kövén”. Különös empátiával, érezhetően sok munkát belefektetve írta meg Féderer Ágnes: Sapka, pohár, kinyújtott tenyér című cikkét 1994 nyarán³.

1994-ben Egerben szabálysértési eljárás alá vonták a város híres koldusát “Herceg”-et, azaz Sárközi Zoltánt, aki a szabálysértési eljárás során elismerte, hogy ő “koldulásból élő hajléktalan, munkanélküli, de amikor a rendőrökkel találkozott, épp egy fiatalasszonynak udvarolt, kéregetésről szó se volt.”⁴ Azon kívül, hogy az országos napilapok a maguk módján tudósítottak az esetről, egy pár héttel később, F. Tóth Tibor Günther Wallraf módszerét követve koldusnak öltözött és az időközben ezer forintos pénzbírsággal sújtott Sárközi konkurenciájaként megjelent az egri Dobó téren. Koldulásáról a 168 óra c. lapban közölt riportot⁵.

“Itt az ideje hát a koldusszociológiának” - írta 1994 végén Galló Béla a Magyar Hírlapban, “a téma az utcán hever, csupán - bármilyen kínos is - le kell hajolni érte.”⁶

A kilencvenes évek közepére felerősödő gyermek koldulás jelenségével kívánt szembenézni a Fővárosi Gyermek és Ifjúságvédelmi Intézet két tagú utcai gondozószolgálat. 1994 őszén vizsgálatot kezdtek a fővárosi gyerek koldusokról. Eredetileg a megfigyelés és interjú módszerét tűzték ki maguknak, azonban a vizsgálatra túl kevés időt engedélyeztek számukra, így a vizsgálat hamar eltért eredeti módszerétől és a gyerek koldusokat naponta látó köztéri árusokat, rendőröket kezdték interjúzni, teret engedve így számos torzításnak, előítéletnek, melyet interjú alanyaik közvetítettek⁷. A gyerek koldusokról szóló vizsgálat eredményei így nagyon komoly fenntartással és kritikával kezelhetők. Ugyanakkor erről a vizsgálatról kell elmondanunk, hogy az első, a jelenséget tudatosan számba venni szándékozó kísérlet volt.

1995-99 között a Léthatáron Alapítvány szociális munkásai különböző módszerekkel 11 mérést végeztek a koldusok életmódjával, megítélésével kapcsolatban. 1995 és 1996-ban 50 figyelési napon keresztül Budapest 36 pontján figyelt meg egy munkatársunk összesen 170 koldust. 1998. május-júniusában négy napon keresztül Budapest öt pontján napi 16-16 órában, négy órás váltással kilenc szociális munkásunk figyelte meg az e pontokon koldulással próbálkozókat. Az öt pont közül három ponton (Moszkva tér, Deák tér, Nyugati Pályaudvarnál) külön figyeltük meg 16-16 órán keresztül az aluljáró rendszerekben illetve e csomópontokon, a föld felszín felett, az utcán koldulókat. A Ferenciek terénél egyszerre figyeltük a téren és az aluljáróban

¹ 1994 júliusában Budapesten, megyeszékhelyeken és 12 vidéki városban, 443 személy megkérdezésével.

Lázár Guy - Török László: Aki szegény, az a legszegényebb(?), Népszabadság, 1994. augusztus 10. 1, 6. o.

² 1995 július 26-27-én telefonos közvélemény kutatást tartott a koldusokról. A megkérdezettek száma 1018 fő, a véletlen kiválasztás és a telefon eloszlás egyenetlenségeiből adódó torzulásokat matematikai módszerrel, úgynevezett többszemponos súlyozással szintén korrigálták. Átlag 24 forintot adunk a koldusoknak, Magyar Hírlap, 1995. 08. 16. 4.o.

³ Féderer Ágnes: Sapka, pohár, kinyújtott tenyér, Népszabadság, 1994. június 9.

⁴ Méltányosságot kért a kéregető, Népszabadság, 1994. szeptember 27.

⁵ F. Tóth Tibor: A kolduló riporter, 168 óra, 1994. október 14. VI.évf. 40.sz. 26-27.o.

⁶ Galló Béla: Koldusok, Magyar Hírlap, 1994. november 26. 17.o.

⁷ Barta György: Gyermekkoldusok, Család, gyermek, ifjúság, 1995. 3-4.sz. 34-38.o.

kéretezőket, s ugyanezen a napon ugyancsak 16 órán keresztül figyeltük a Ferenc körút - Üllői út találkozásának utcai koldusait is. Az öt pont kiválasztásánál szerepet játszottak a 95-96-os megfigyelés tapasztalatai. A korábbi megfigyelések azon 36 pontjából választottunk ki ötöt, ahol a 95-96-os megfigyelés a legnagyobb létszámban talált koldusokat. Az akkori megfigyelés koldusainak 36,8%-a próbált jövedelemre szert tenni az általunk kiválasztott öt ponton. Egy-egy szociális munkás 4-4 órán keresztül figyelte területét, regisztrálta a koldusok érkezésének és távozásának időpontját (beleértve a ideiglenes eltávazásokat és visszaérkezéseket is), egy-egy általuk kiválasztott koldusnál számolta az adakozók számát nemek szerint, regisztrálta a területen lejátszódó eseményeket, illetve a koldusokkal adományozáson kívül érintkezésbe lépő személyeket. Megfigyeléseiket adatlapon rögzítették, melyre felvezették a koldusok kinézetét, koldulási technikáikat, szokásaikat, az adakozókkal és egymással szemben tanúsított magatartásukat is. Ugyanezek a napokon⁸ az alapítvány további négy-négy szociális munkása az ezeken a pontokon megforduló járókelőket kérdezte meg – standardizált kérdőív alapján – a koldusok és általában a hajléktalanok megítéléséről, adakozási szokásaikról (szempont, gyakoriság, pénzösszeg,) és a koldusok által megjelenített szociális probléma, szerintük kívánatos megoldási módjáról.

E közvélemény kutatásunk 1994 tavaszán végzett kutatásunk megismétlése.⁹ Az alábbiakban, amikor a közvélemény kutatás eredményeit ismertetjük, egyben a négy évvel korábban végzett mérés adataihoz is igyekszünk hasonlítani a mostaniakat.

A 90-es évek közepén tudomásunk szerint további két – már említett - közvélemény kutatás is készült a koldulásról. E két kutatás adatait ismelve lehetőség szerint igyekszünk - ahol erre lehetőség van - összehasonlítást tenni a 98-as mérés eredményeivel.

1995-ben az alapítvány ösztöndíjas szociális munkása Bús Balázs levélinterjúban fordult a fővárosi és vidéki evangélikus, református és katolikus lelkészségek, plébániák vezetőihez. A kiküldött 386 kérdőívből 94 érkezett vissza (211 Budapestre, 175 vidéki városba kiküldött kérdőívből Budapestről 59, vidéki városból 35 érkezett vissza) Budapest 21 kerületéből és 21 vidéki városból, s vált feldolgozhatóvá.¹⁰ A levélinterjú választ kért az egyházakhoz segítségért fordulóknak számáról, gyakoriságáról, nemek szerinti összetételéről, a nyújtott segítség módjáról és mértékéről, esetleges feltételeiről. Továbbá tudakolta az egyháziak véleményét a koldusok által megjelenített szociális probléma számukra ideálisnak tartott megoldási módjáról, kitérve a koldusok megítélésére is.

1995 és 1998 között a Léthatáron Alapítvány és a Wesley János Főiskola Solt Ottilia vezetésével kutatást végzett "Hajléktalansághoz vezető életutak" címmel. A kutatás során 243 mélyinterjú készült el vidéken és Budapesten tartózkodó hajléktalan emberekkel, illetve velük közel azonos körülmények között nevelkedő rokonaikkal, testvéreikkel. A mélyinterjúk az életútnak azokat az eseményeit vették számba, amelyek a szocializációt, a felnőtt polgári életbe való beilleszkedést, illetve az onnan való kikerülést meghatározták. Ezek közül a mélyinterjúk közül 12, a fővárosi utcán tartózkodó hajléktalanokkal készült, akik egyben koldulással (is) tartották el magukat a kérdéses időpontjában. Ilyenkor az interjúk külön kitértek a koldulást meghatározó körülményekre, indító okokra, technikákra, gyakoriságra, stb. A későbbiekben ezekből az interjúkból is idézünk, illetve a tanulmány mellékleteként néhányat teljes terjedelmében közzé adunk.

1996/97 fordulóján az éjjeli menedékhelyen lakók közül kérdeztünk meg 300 hajléktalant az elmúlt egy év megélhetési módjairól és ezzel párhuzamosan alvásiak színtereiről. A kérdőív a megélhetési források és lakhatási lehetőségek összefüggését próbálta vizsgálni, feltételezve, hogy a jövedelem nagyság és a fizetett, illetve az ingyenes lakhatási lehetőség között összefüggés található. A kérdőív a felvételtől visszamenőleg egy hónapra próbálta kérdezni a jövedelemforrások jellegét és nagyságát, míg 365 napra kérdezte a tartózkodási helyek időpontját és a lakhatásért esetleg fizetett összeg mértékét. Az így elkészült 300 kérdőívből 14 (4,7%) koldulással is jövedelemszerző hajléktalant találtunk.

1997/98 fordulóján ugyancsak éjjeli menedékhelyen tartózkodó hajléktalanoknál újabb kérdőíves vizsgálatot végeztünk. Tovább kerestük a jövedelemforrások és lakhatási lehetőségek közötti összefüggést, valamint a társas kapcsolatok e két tényezővel való kapcsolatát is vizsgálati körünkbe vontuk. Az így elkészült 202 kérdőívben 11 (5,4%) koldulással (is) jövedelmet szerző hajléktalant találtunk.

1998/99 fordulóján az utcán tartózkodó szociális pontokat fel nem kereső hajléktalanokkal vettek fel kapcsolatokat utcai szociális munkásaink. Közülük 84-gyel vettek fel kérdőívet. Az ekkor megkérdezettek közül

⁸ A felvétel 1998. május 20 - június 10 között, szerdai napokon reggel 6 órától este 10 óráig történt, a megkérdezettek száma összesen 973, feldolgozásra került 971 kérdőív. A megkérdezettek válaszait oly mértékben súlyoztuk, hogy az reprezentálja Budapest 18 éven felüli népességének nem, életkor és iskolai végzettség szerinti összetételét.

⁹ Mezei - Sarlós: Nem hittem, hogy ez lesz a csodálatos Magyarországból in. Nyomorskála, Budapest, 1995. Léthatáron Alapítvány, Terem a nyomor füzetek 1. sz. 69-81.o.

¹⁰ A levélinterjú vizsgálatnak a tapasztalatairól ld. Bús Balázs: Koldusok és egyházak, Hajszolt Hírlap, Bp. 1996. december I. évf. 2. sz. 3-4 old.

húszan (23,8%) szerezték jövedelmüket koldulással (is). Utcái szociális munkásaink a kérdőívvel meg nem kérdezett, közterületen tartózkodó, szociális pontokon nem alvó hajléktalanok közül 6 olyannal alakítottak ki tartós, segítő kapcsolatot, akik koldulással (is) szerezték jövedelmüket. A velük való együttműködésről részletes eseteleírásokat készítettek szociális munkásaink, anamnézissel együtt.

A mélyinterjúk, eseteleírások, valamint az 1996 és 99 között felvett kérdőívek koldusainak adatait külön feldolgoztuk, ez összesen 64 személyes beszélgetéssel megkérdezett koldus adatait tartalmazza. Róluk azonban tudnunk kell, hogy közülük 57 (90%) a kérések helyszínéből adódóan hajléktalan volt. Tehát míg az utcán a különböző megfigyelésekkor 295 koldust figyeltünk meg, s 64 főt kérdeztünk meg személyesen. Míg az utcán általunk megfigyelt koldusok több mint fele (57%), a megkérdezett koldusok 90%-a volt hajléktalan. Ebből a szempontból – habár rendkívül sokrétűnek tekinthetjük - a 11 forrásból táplálkozó 4 éves kutatás adatait torzítani kell tekintenünk számos ponton, hiszen demográfiai adatok jószerint csak hajléktalan koldusokról állnak rendelkezésünkre. Míg a koldusok 57%-át ítéltük megfigyelésünk alapján hajléktalannak, s a többiekéről kiderült, vagy feltételezhető volt hogy lakásban lakók (36,3%), illetve egy részük külföldi(6,8%), elsősorban Romániából érkezett koldus.

További torzításnak kell tekintenünk, hogy a megfigyelések és a kérések során a gyerek koldusoknak kevesebb figyelmet szenteltünk, s tényleges jelenlétükről elhanyagolható információval rendelkezünk.

Mind a kéréseknél, mind a megfigyeléseknél külön hangsúlyt fektettünk arra, hogy a több helyszínen kéregető koldusokat beazonosítsuk, s a kérések eredményeinek feldolgozásakor a különböző időpontokban és helyszíneken feltűnt koldusokat ne külön-külön koldusként, hanem egy személyként szerepeltessük elemzésünkben.

Az öt év során visszatérően támogatta munkánkat a Budapest BANK Budapestért Alapítvány, Fővárosi Szociális Közalapítvány és a Soros Alapítvány amiért ezúton is köszönetet mondunk.

A kérdőveket, interjúkat, eseteleírásokat és a megfigyeléseket Abdul Hamid, Balogh Péter, Bilincsi Zsuzsa, Cselényiné Róka Erzsébet, Cséplő Zoltán, Forgács Béla, Hegedűs Ibolya, Hunyadi Mariann, Karagyéna Ildikó, Kékesi Kriszta, Kepe Róbert, Kiss Gábor, Kis Réka, Kölesné Kása Zsuzsa, László Ilona, Libor Anita, Nagy Orsolya, Sarlós Katalin, Szabó Gabriella, Szabó Rita, Szappanos Zoltán, Szentesi Csilla, Szloboda Sándor, Szpiszár Tünde, Virág Zoltán készítette.

Külön köszönetet szeretnénk mondani Győri Péter, Krémer Balázs és Varga Anna kritikai észrevételeiért.

A számítógépes adatrögzítésben Udvarhelyi Gergely, az adatok feldolgozásában Gróf András, a technikai szerkesztésben Bulátkó Gábor működött közre.

A kiadvány szerkesztésében, az adatok feldolgozásában, továbbá kritikai észrevételeivel Stark Julianna segítette munkánkat.

A CD formátum elkészítése Lakatos Tibor munkája.

Köszönjük a közreműködők támogatását és munkáját.

Az alkony előtti időszak

Tapasztalatunk szerint a koldusok valamivel több, mint fele aluljárókban, metró állomásokon kéregetett, valamivel több, mint egyharmada utcán (üzlet kijáratnál, kocsik között, buszmegállóban, végállomásokon, stb.), míg egytizedük templomok¹¹ bejáratánál próbált alamizsnához jutni. A templomoknál is különböző technikákat figyelhetünk meg. A koldusok egy része a miséről kiáramló tömeggel szemben próbált, többnyire ülő helyzetben feltűnően elhelyezkedni, s magára vonni a hívók figyelmét. A koldusok egy másik része már-már templomi szolgálatként a templom ajtaját nyitotta az érkezők, illetve távozóknak előtt, s "Dicsértessék" köszönés mellett tartotta markát alamizsnáért. Meg kell jegyeznünk, hogy a templomok ambivalens módon reagálnak a koldusok és híveik viszonyára. A Ferenciek terén lévő templom például, elsősorban a templomba betüremkedő koldusokkal szemben már szükségesnek találta védelmet nyújtani hívei számára, ezért is biztonsági őrt alkalmazott az áhítat zavartalanága érdekében.¹²

A 90-es évek közepén végzett megfigyeléseink is mutatták, hogy a koldusok a fő forgalmi csomópontokon:

a 2-es metró,

a 3-as metró és

¹¹ A 98-as megfigyelésben a templomi kéregetők aránya szükségszerűen kevesebb volt, mint a két-három évvel ezelőtti megfigyelésnél, hiszen a 36 pontból 5 templomnál talált a megfigyelés koldusokat, míg a 98-as megfigyelés csupán egy templom koldusait figyelte folyamatosan. (Megfigyelésünk ideje alatt a Deák téri templom zárva volt és körülötte koldusokat nem találtunk.)

¹² Bús Balázs: Ezek, ezek kéregetnek ... (interjú) Hajszolt Hírlap, 1996. december I. évf. 2. sz. 5-7. old.

a Nagykörút mentén helyezkednek el túlnyomó többségben. A fellelt koldusoknak 80%-át e három “tengely” mentén leltük fel, míg a fennmaradó 20% a Vár és a belváros idegenforgalmilag frekvenciáltabb területein volt megtalálható. A pár évvel később megismételt megfigyelés már kimondottan a “tengelyek” mentén fellelhető koldusokat figyelte meg. Kiinduló hipotézisünkben egyetértettünk azzal, hogy a koldusoknak nem racionális a budai villanegyedekben feltűnni, “mivel a helybéliek komfortérzetéhez a lokális látvány szépsége ott szervesen hozzátartozik. (Azaz nem tűrik a varangyokat az ablak alatt.) Lehetőleg ne korzózzon arra, de ha mégis, akkor csak éjszaka, kizárólag a jó levegő miatt...”¹³ Különbséget kell tennünk e területek megközelíthetőségének célszerűsége szempontjából, koldus és guberáló között. A koldus munkája akkor eredményes, ha az adakozóval személyesen találkozik, s az adakozót adakozásra is tudja készíteni, erre van a legkisebb esélye az úgynevezett elit negyedekben. A guberáló viszont akkor eredményes, ha a magas színvonalon fogyasztó fogyasztási hulladékaiból ki tudja nyerni azokat a tárgyakat, amely az elit fogyasztásában már feleslegesnek bizonyul, azonban e tárgyak egy része újra hasznosítható, illetve a szegény negyedek lakossága e tárgyak egy részét még további fogyasztásra, használatra alkalmasnak ítéli. A budai villanegyedekben guberálóknak éppen ezért nem az adakozókkal kell személyesen találkozni, hanem azokkal a kukákkal, melyekbe fogyasztási feleslegeiket helyezi el e jól fogyasztó réteg. A kukákkal való találkozás nem egyszerű feladat, hiszen a kukákat szemétszállítási napokon pár óráig helyezik csak el közterületen, s e pár órát kell felhasználni arra, hogy a kukásautók előtt végigjárva minél hatékonyabban lehessen kinyerni a kukák újraértékesíthető tartalmát. E negyed profi guberálói éppen ezért a kukásjáratoknak nem csak az időpontjait, de az útvonalait is pontosan tudják, megjelenésük mintegy jelzi a kukásautók közeli érkezését.

Megfigyeléseink szerint gyakorlott kéregető a külvárosokban sem próbálkozik a koldulással, hisz előfordulhat, hogy adott esetben itt pont tőle kérnek, amit semmiképpen sem szabad racionális vállalkozásnak tekintetünk¹⁴. Éppen ezért alakult ki e tengelyeken való tömeges feltűnésük. E tengelyek (körút, aluljárók, pályaudvarok) nem mások mint a gazdag és szegény területek határvonalai, ahol nagy számban fordulnak elő mind a két terület lakói.

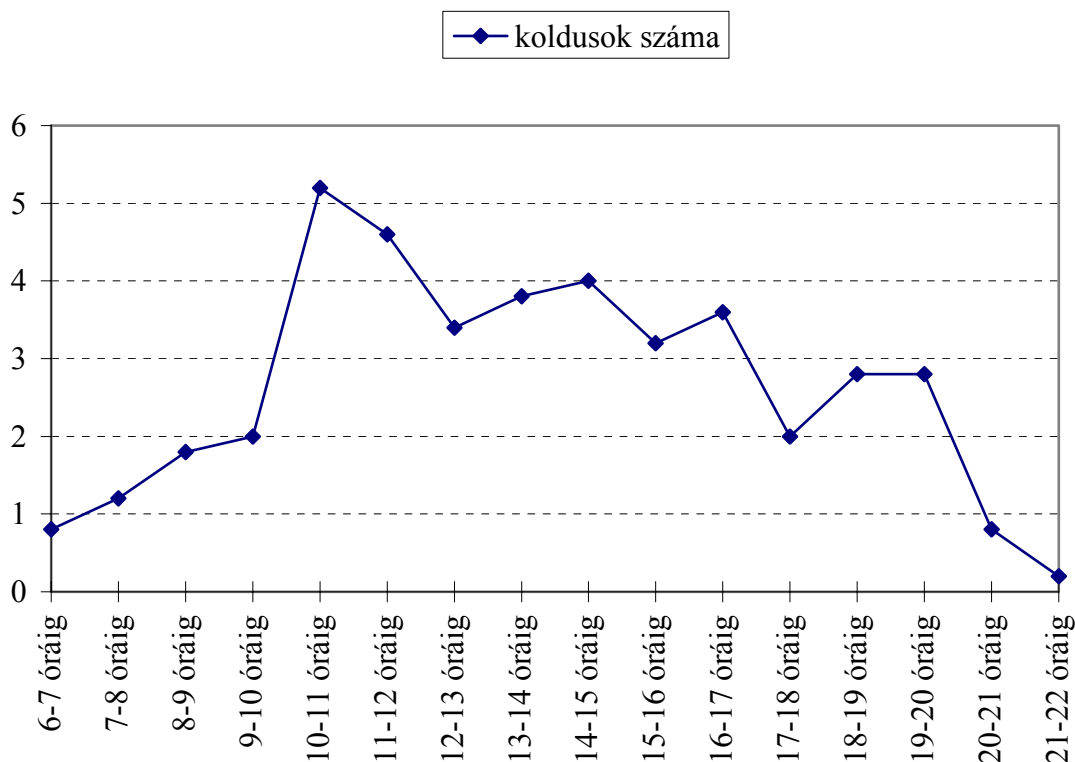

A koldusok több mint fele az aluljárókban próbált jövedelemhez jutni. A metró vonalak mentén található aluljárók két részből állnak: 1. Metró állomások, 2. Köztéri aluljárók. 1999. április 1-jétől kétségkívül megnehezítette helyzetüket, hogy a BKV a Discrate Security alkalmazásával kétségkívül hatékonyan és különösebben nagyobb atrocitások nélkül megtisztította a metró állomásokat a koldusoktól és a hajléktalanoktól. Tegyük hozzá, hogy 1970-es évek végén ugyanezzel a szándékkal jött létre a mai napig működő metró rendőrség is, s kezdeti látványos akcióik után öltötték a metró állomások a 80-as évek végétől azt a képet, amelyet a Discrate Security 1999-es fellépése szerintünk ugyancsak ideiglenesen változtatott meg. Mindenesetre a jelenlegi állapot a metró állomásokból az aluljárók illetve a felszín felé nyomja a koldusok koldulási helyszíneit. A forgalmasabb aluljárókat azonban már korábban is telítetnek tartottuk megfigyeléseink alapján. Egyidejűleg egy-egy aluljáró 3-5 koldusnál többet nem tud eltartani. Várhatóan megváltozik a koldusoknak az a szokása, hogy minden második koldus a föld alatt próbál alamizsna filléreihez hozzájutni.

¹³ Galló Béla: Koldusok, Magyar Hírlap, 1994. november 26. 17.o.

¹⁴ Id. Galló Béla: ibm.

1.sz. grafikon: Az egyidejűleg jelen lévő koldusok átlagos száma a egy megfigyelési ponton

A grafikonon láthatjuk, hogy a koldusok igazából délelőtt 10 és este 8 óra között tartózkodnak legnagyobb számban a forgalmasabb csomópontokon. Feltűnő, hogy a koldulási csúcsidőszakból kimarad a reggeli, munkába meneteli időszak, amikor a hivatalba, munkahelyre, iskolába igyekvők céltudatosabban, pontos időre kívánnak beérni, s ezért a koldusok is kevesebb esélyt látnak, hogy ebben a zaklatottabb, gyorsabb közlekedésben arra, hogy eredményesen váltsanak ki adakozási szándékot.

“Nagyon jó időpont például a késő délután, az alkony előtti időszak, mert olyankor megértőbbek az emberek. Kora reggel mindig morcosak, mert eszükbe jut minden keservük. A délelőtt folyamán lanyhul kissé a feszültség¹⁵.”

A koldusok átlagosan naponta majdnem három órát (2 óra 51 perc) tartózkodnak koldulási helyszíneiken.¹⁶ Ebből a közel három órából két és fél órát (2 óra 26 percet) töltenek ténylegesen koldulással, s 25 perc szünetet tartanak átlagosan. A koldusok több mint hatvan százaléka szünet nélkül egyhuzamban tölti le koldulási idejét, ami átlagosan csaknem két óra (114 perc), míg csaknem egynegyed részük (24,6%) egy szünetet tart. Náluk a szünet nélkül, koldulással töltött idő több mint három óra (191 perc), vagyis ők több mint kétszer annyi ideig koldulnak, mint az átlag. A koldulásukat két vagy több szünettel megszakítók két szünet között három és fél órát (215 perc) “dolgoznak”.

Míg a férfiak fele (51%) egy órán belül befejezi a koldulást, addig a nők 60%-a 1-3 órás időszakot tölt el koldulással. A férfiak 58,5%-a, a nők 70%-a nem tart szünetet, a férfiak több alkalommal tartanak szünetet, viszont ezek a szünetek rövidebb időtartamúak, mint a nők által tartott munkamegszakítások. Össességében a nők a koldulás helyszínén töltött időt hatékonyabban használják koldulásra, mint a férfiak.

¹⁵ Illés Sándor: Tanács tarhálásra, Magyar Nemzet, 1995. augusztus 5.

¹⁶ Koldulással eltöltött idő

időtartam	%
egy óránál kevesebb	24,6
1-2 óra	44,3
3 és több	31,1
Össz	100,0

Az aluljárókban koldulók közel kétharmada szünet nélkül tölti el koldulási idejét, míg az utcán koldulók közel egyharmada kettő, vagy annál több szünetet tart, s az utcán kevésbé hatékonyan telik koldulással az idő, mint az aluljárókban.

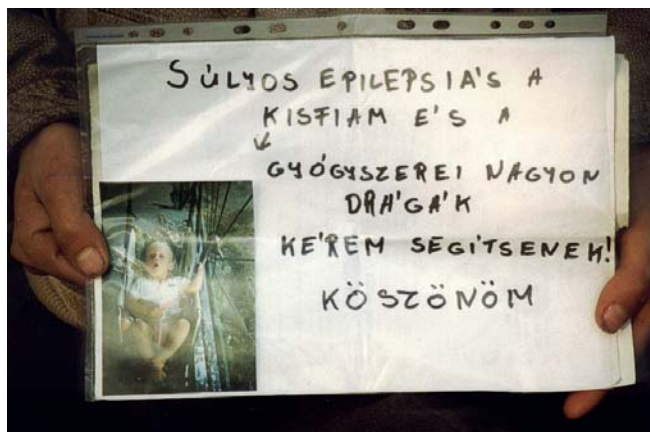
“Rendőrök jönnek, emberünk felpattan, de a zsaruk távozása után visszaül a templomajtóba.”¹⁷

“Rágyújt.” “Beszélget a kék overallos, piros sapkás palival.” “Beszélget a trafikossal.” “Alszik.”¹⁸

“Boltba megy, semmi láthatót nem vesz, talán csak cigit.”¹⁹

“Elmegy 15 percre kutyát sétáltatni.”²⁰

A koldusok csaknem 40%-a szünetet tart napi pénzkeresete közben. A szünetek jelentős része kényszerszünet. Szünet a szabálysértésben. Mivel az arra járó rendőrök az esetek túlnyomó többségében csak figyelmeztetnek, ki sem szállnak a rendőrautóból, csupán magának a koldulásnak a folyamatát szakítják meg, de távozásuk után a koldusok az esetek túlnyomó többségében folytatják munkájukat. A kényszerszünetek közé számíthatjuk a metró személyzet hasonlóan eredménytelen kísérleteit a koldusok elzavarására, az esetek többségében a zaklatásnál több eredménnyel nem jár. Szintén kényszerszünetnek kell tartanunk a fiziológiai szükségletek kielégítését (WC-re járás, evés, ivás, kutyasétáltatás, stb.). Ide sorolhatjuk a cigarettázás miatti koldulás megszakításokat, melyeknek csak egy kis része igazi kényszerszünet, ezek a metró területén koldulókra vonatkoznak, a nagyobbik része a felvett koldulási szereppel összeegyeztethetetlen, a potenciális adakozók felé való gesztus gyakorlás. Azaz abszurd lenne a térdeplő, imádkozó, s közben füstöt eregető koldus kép. Ugyanakkor benne van a “nem dohányzom munka közben” jelszava is. Igazi kényszerszünetnek kell tartanunk a pihenéseket, a koldusok által felvett testhelyzetek (ácsorgás, lábra ülés, görnyedt tartás, stb.) egy idő után valóban rendkívül fárasztóak, “Először a bal lábam kezd el zsibbadni, úgy térdtől lefelé. Jó volna megmozdítani, de a koldusok nem nagyon fészkelődnek, azt hiszem. Csak később tűnik fel, hogy a jobb lábam már régen csupa tű, ezért fáj kevésbé.”²¹ Viszont a munka közbeni alvásokat sokkal inkább tudhatjuk be az éjszakai kialvatlanságnak, az alkoholnak, mintsem a munka világában történt elfáradásnak. A szüneteknek csak kisebb részét tekinthetjük lógásnak, amikor egy-egy ismerőssel való beszélgetés kedvéért függeszti fel valaki kereső tevékenységét.

Egyes kolduskutatók szerint a koldusok szereplése közszereplés, mint a politikusoké, azonban közszereplésükkel, szemben a politikusokkal, minél nagyobb szánalmat kell kivívniuk. Ugyanakkor az adakozók és a koldusok közötti viszony rendkívül rövid időre szorítkozik, hiszen az adakozóban felkeltett szánalmat olyan mértékig kell fokoznia a koldusnak, hogy az adakozót egy gyors döntéssel a szánalom okozta lelkiismeretfurdalás megváltására, adakozásra kényszerítse. Ebből a szempontból a koldusok által előszeretettel használt táblák, amely a szánalomra méltóság okát hivatottak feltüntetni (éhezés, betegség, hazautazás, lakhatás, “kutyabaj”²²), az alkalmazott technikák egyik legrosszabbika, hiszen a járókelőknek nincs idejük elolvasni és értelmezni a tábla üzenetét, “Romba dőlt házam újjáépítésére kérem segítségüket magam és általam egyedül nevelt három gyermekem számára”. Ugyancsak nem értelmezhetőek a családtagok betegségének leírását és gyógykezelésének költségeit feltüntető táblák. Általában elmondhatjuk, hogy minél hosszabb az írásbeli üzenet

¹⁷ Szappanos Zoltán 47. sz. koldus megfigyelési lapja, Ferenciek tere, 1998. 06. 03. 7 óra.

¹⁸ Virág Zoltán 39. sz. koldus megfigyelési lapja, Deák tér, 1998. 05. 28.

¹⁹ Szloboda Sándor 16. sz. koldus megfigyelési lapja, Moszkva tér, 1998. 05. 20. 15,23 óra.

²⁰ Cselényiné Róka Erzsébet 53. sz. koldus megfigyelési lapja, Ferenciek tere, 1998. 06. 03. 13,25 óraker.

²¹ F.Tóth Tibor: A kolduló riporter, 168 óra, 1994. október 14. 26-27.o.

²² ...munkanélküli és nem tudja etetni imádkozt állatját Horváth Ildikó: Kék virágok a szeméthegeyen, Népszava 1993. május 24. 5.o., a kutyus állítólag súlyos májbetegségben szenved, arra kell a pénz. Bartal Csaba: Koldusboton, Új Magyarország, 1995. október 18.

annál több lehetőséget ad az adakozás elkerülésére. A táblák elterjedése a kéregetésben ennek ellenére általánosan bevett attribútummá vált, hasonlóan a fehér bothoz, mankóhoz, kitartott kézhez, műanyag pohárhoz. Tény, hogy adományozásra felszólító jellegét értik, ha nem is értelmezik pontos üzenetét az emberek, s kevés járókelő gondolja azt, hogy a tábla a Váci utcai night club látogatására akarja felszólítani. De kétségkívül, hogy a toposz a szendvics ember. Az elektronikus médiák előtti időkből, testén reklámot hordozó ember jelenségét idézi fel, habár ilyen mértékű elterjedése a (ön)megbélyezetttség érzetét kelti. Meg kell jegyezni, hogy mind történelmi korokban, mind a legújabb korban használt bélyegek a megbélyezett elkerülésére szolgáltak, s nem hívogató jellegűek voltak²³. Az, hogy a koldusok közel egyharmada²⁴ ilyen fokon használja ezt a kéregetési módot, tiszteletben tart egy nagyon fontos koldulási alapszabályt: a vizualításra kell hagyatkoznia és a taktilitást és a verbális (szóbeli és írásos) üzeneteket mellőzni kell a szájalom keltésében. *“Nem hivalkodott szegénységével, nem takart fel a lábain csúf üszkösödő sebeket, nem tartotta követelőzően a markát a járók elé, még csak rongyos, szakad sem volt a ruhája, valahogy mégis szegénységet “árasztott” magából. Vállalt a márványfalnak vetette, és szégyenlős sutasággal tartotta kezét. Nem mert senkire nézni, félrefordította fejét, s szeme előtt ki tudja miféle szörnyűségek peregtek: éhező gyermekek, kifizetetlen labbér, villanyszámla. Ezek a képek odaszögezték a falhoz, pedig szemmel láthatóan legszívesebben elfutott volna szegényében.”*²⁵ Ha figyelembe vesszük, hogy a táblát használók emellett testhelyzetükkel is jelezni tudják kiszolgáltatottságukat, elesettségüket – görnyedt tartás, lehajtott fej, szenvedő arc, a testhelyzet támaszkodással való stabilizálása – egyértelmű nonverbális kommunikáció²⁶, amely a felvett szerepéből a kéregetőt sem engedi kiesni. A nők szinte másfélszer annyian használják a táblával koldulás technikáját kétség kívül szemérmességre utal, s egyben olyan rászorultságok jelzését teszi lehetővé, amely pusztán a testi kiszolgáltatottsággal közvetlenül fel nem mutatható – családtag, gyerek betegsége, lakás pusztulása, stb.

A koldulási technikák következő csoportját a direkt érzelmekre ható módszerek alkalmazásával, drasztikusabb eszközökkel koldulók adják. A hollywoodi filmek sikeréhez nélkülözhetetlen: gyerek, kutya együttest az utcai zenész koldusokkal egészítjük ki. Különbséget kell tennünk utcai zenészek és utcai koldus zenészek között. Az utcai zenészek 80-as évek végén feltűnt csapatát sokkal inkább a színpadra nem jutó, közönséget kereső, sikeréhes előadóművészek csoportjába kell sorolnunk, akik egy-egy tér, városrész hangulatát akár kellemessé is tudták varázsolni, míg a vak harmonikás, a hegedűjén szájalmasan cincogó koldus zenész kinézetével és produkciójával együttesen kelt szájalmat. A nagy szemű, maszatos gyermek, a kölyökkutya, az érzelmet keltő érzélgős dal, szívet megindító, gondoskodást előhívó “produkció”, amely mint látjuk a későbbiekben bizonyos rétegeknél egyértelműen sikert arat. A gyerek koldusok kérdésén azonban ebből a csoportból mindenképpen ki kell vennünk, hisz az önállóan kolduló gyerekek mögött a XX. század végén a közvélemény mindenképpen legalább szülőket, vagy lelketlen maffia hálózatot vél felfedezni, s egyben ezzel kíván védekezni azok ellen az érzelmek ellen, amit a kiszolgáltatott gyerekek látványa vált ki belőle. Az esetek túlnyomó többségében valóban szülőket illetve valamilyen csoportot kell a háttérben sejtenuünk²⁷. A legpontosabbnak számító megfigyelések is arról számolnak be, hogy ezeket a gyerekeket pár hónap alatt le kell “cserélni”, mivel ismertté válnak a rendőrök és a gyermekvédelmi szakemberek előtt²⁸. A családi, vagy csoportos koldulás valóban kimutatható a budapesti utcákon, azonban meg kell jegyeznünk, hogy éppen az adakozási szokások és preferenciák miatt a piac felvevő képessége ez ügyben is korlátozott. Súlyosabb gondnak tartjuk, hogy a híradások és megfigyelések elszegényedett magyar családok gyerekeinek Németországi bérkoldultatásáról ugyanilyen módon beszámolnak²⁹ és a magyar gyermekvédelem tehetetlen mind a magyar szegény gyerekek exportja, mind a romániai gyerekek importja láttán. A gyerek koldulással mindenképpen a család önfenntartó képességének megrendülését kell látnunk, felbomlik az a hagyományos munkamegosztás, mely szerint a felnőttek gondoskodnak utódaikról. A gyerek koldulás esetében a felnőttekről gondoskodnak utódaik, vagy enyhébb esetben az utódok a felnőttek gondoskodása hiányában önmagukról kénytelenek gondoskodni. Ez a gyermekkor lerövidülését, a család idő előtti felbomlását eredményezi. Azonban a korai leválás nem csak a családi biztonság elvesztését jelenti, hanem

²³ “A pellengérré állítás elég gyakori volt a 18. században. Rendszerint az elítélt nyakába táblát akasztottak, amelyen feltüntették az elkövetett bűncselekményt.” “Magszégényítés volt a templomajtóba állítás. ... 1756-ban egy özvegyasszony, aki házasságon kívül gyermeket szült, “magának büntetésére, másoknak példájára” a templom előtt szalmakoszorúval állt.” Kállai István: Városi bíraskodás Magyarországon 1686-1848 Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 307-308.o.

²⁴ A táblával koldulók aránya a férfiaknál 25,8%, a nőknél 39,5%, átlag 30%.

²⁵ Mátrai Tibor: Kolduspar az aluljáróban, Népszava, 1992. szeptember 18. 7. o.

²⁶ A szoborszerűvé merevedett alakok maga előtt elhelyezett tábláját akár a szobor nevének is tekinthetjük. Az alak ül, vagy áll, előtte a tábla jelzi, hogy mit is ábrázol a szobor: “a házát vesztett ülő nő”, vagy “a beteg gyermekéért aggódó, álló anya”, stb.

²⁷ Dobszai János: Rongyos élet, HVG, 1995. július 8.

²⁸ Dobszai János: im.

²⁹ Köbli Anikó: Importált gyerekkoldusok, Népszabadság, 1996. október 17. 21.o.

könnyű az átjárhatóság a gyerekek kriminalizálódása és prostituálódása felé is. Az érzelmekre ható koldulási technikákat, nemre való tekintet nélkül a koldusok egynegyede használja, és szinte kizárólagosan zárt, védett térben, aluljáróban alkalmazott műfaj.

A koldusok legnagyobb hányadát - a férfiaknál a felét - a fogyatékoságukat felmutatók teszik ki.³⁰ A fogyatékoság felmutatása a legmeggyőzőbb érv mellett, hogy valaki munkaképtelen, s mindenképpen adományra szorul. Ugyanakkor a fogyatékosok ilyen tömegű jelenléte a koldusok társadalmában a rehabilitáció kétarcúságának nem hogy kritikája, hanem már-már paródiája. Az, hogy ezek a fogyatékosok el vannak látva mű-végtagokkal, az egészségügyi rehabilitáció meglétét, az élet megmentését fejezi ki, ugyanakkor az aluljáróban megmutatott csonkolt végtagok, s lecsatolt protézisbe gyűjtött adomány pénzek a társadalmi rehabilitáció tökéletes hiányát mutatják. Biológiailag életben tartott, de önfenntartásra képtelen emberek, akik egészségi állapotuknak megfelelő munkát a társadalom közvélekedése szerint sem kaphatnak. Egyben kritikája a nyugellátási rendszernek is, amely akár rokkant, akár öregségi nyugdíjat ad ezeknek az embereknek, de akár az időskori kopások miatti fogyatékosokkal, akár a munkaképes korban szerzett fogyatékosággal együtt kiszolgáltatott, önfenntartásra esélytelen létet enged csak meg.

A korábbiakban már láthattuk, hogy sem egységes koldus társadalomról, sem a koldus társadalom egységes megítéléséről nem beszélhetünk. Szintén bemutatuk már, hogy az általunk megfigyelt koldusok átlagosan csaknem három órát töltenek kint "munkahelyükön", amiből 25 percet szünettel – társasági élet, rendőrök elől való menekülés, fiziológiai szükségletek kielégítése, evéssel, ivással – töltenek el. A 146 perces átlagos tiszta koldulási idő mögött igen jelentős szórást találunk: 10 perctől 595 percig, azaz majdnem tíz óráig szóródnak a kéregetéssel eltelt időtartamok. Figyeltük, hogy egy óra alatt hány férfi és hány nő adakozott teljes kinttartózkodás idő alatt. Ugyanezeket a napokon folytatott lakossági közvéleménykutatáskor megkérdeztük, hogy kik az adakozók, az adakozóknál külön rákérdeztünk, az adományok összegére és az aznap megadományozottak számára. Ez alapján számoltuk ki, hogy egy átlagos koldus napi keresete 1998-ban 2 és fél órás átlagos koldulási idővel számolva alig haladta meg az 1000 Ft-ot³¹.

³⁰ Vak, gyengén látó, fehér bot, amputált kéz, láb, rokkant, tolókcosis, sánta.

³¹ A napi átlagos adományok és keresetek átlagos koldulási idő mellett

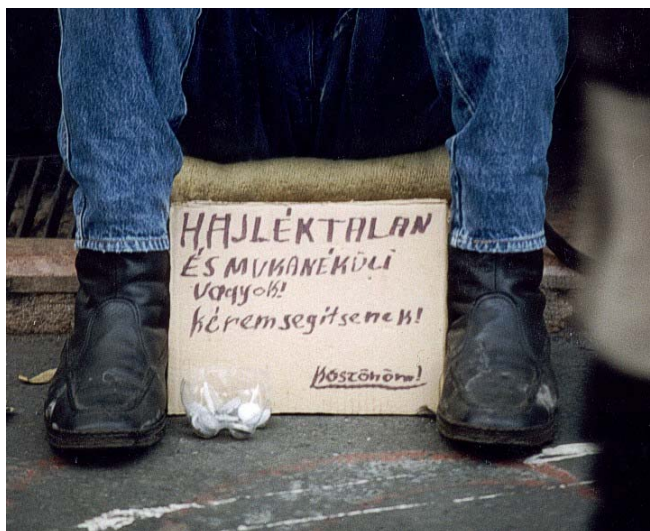
	146 perc alatt kapott adományok száma	átlagos kereset Ft	órabér Ft
nőktől	12,0	468,9	192,7
férfiaktól	11,6	560,2	230,2
összesen	23,6	1013,4	416,5

Úgy gondoljuk, hogy több, a koldulással kapcsolatban elterjedt nézettel, hiedelemmel ezek után valamivel reálisabban tudunk szembenézni.

Az, hogy az átlagos koldulási idő csak megközelíti a három órát, sejtetni engedi, hogy a koldusok napirendjébe számos más tevékenység is belefér. A koldusok kevesebb, mint egyharmada, akiről azt figyeltük meg, hogy három óránál többet tölt el a pénzkereset e formájával, közülük találkoztunk olyanokkal is, akik működő, ingázó családfenntartóként gyereket, feleséget, önmagukat eltartva keresik meg megélhetésüknek egy részét. Találkoztunk olyan koldus csoportokkal, "háztartás-közösség"-ekkel, ahol a koldulás egyéb alkalmi jövedelmek kiegészítő forrása. Ugyanakkor azt kell állítanunk, hogy a budapesti utcákon koldulók túlnyomó többsége a szegénykultúra szabályai szerint éppen pillanatnyi szükségleteinek fedezetére gyűjti össze ezen a módon a számára szükséges pénzüsszeget. Ez lehet az aktuális albérleti díj hiányzó része, a villanyszámla, a táblákon oly gyakran hirdetett gyógyszer, vagy orvosoknak juttatott paraszolvencia. Ennél lényegesen meghatározóbbnak gondoljuk a napi cigaretta, ital és élelmiszer szükséglet fedezetének, vagyis a vegetáló létfenntartásnak a legkönnyebben megszerezhető előteremtését.

A koldulásból élők alig több mint egyharmada állította, hogy nincs egyéb jövedelme, s pusztán a koldulásból szerzett pénzből tartja fenn magát. A maradék kétharmadnál azt kellene állítanunk, hogy a koldulás csupán jövedelem kiegészítés, azonban az állandó jövedelemmel rendelkező koldusok (a megkérdezettek 34,4%-a) átlagosan naponta 423 forintnyi jövedelmet húz valamilyen szociális, munkanélküli vagy nyugellátásból, ami havi 12699 Ft-os átlagnak felel meg. Ehhez képest a naponta koldulással összeszedett valamivel több, mint ezer forintnak a kiegészítője az állandó jövedelem és nem az állandó jövedelem kiegészítője a koldulással szerzett pénz. Hasonlót állíthatunk az egyéb alkalmi jövedelmekről is, melynek napi átlagos mértéke 579 Ft. Így ezek az alkalmi jövedelmek (alkalmi munka, guberálás, üvegezés, kartongyűjtés, stb.) egészítik ki a koldulásból származó jövedelmeket, s nem fordítva.

Meg kell jegyeznünk, hogy mind az alkalmi jövedelmek, mind a koldulásból szerzett jövedelmek két fő tulajdonsággal rendelkeznek. Az egyik, hogy nem halmozhatók fel, hanem közvetlenül és azonnal bekerülnek a fogyasztásba. Az így szerzett jövedelem nem tesz lehetővé egy, akár alacsony szintű, állandó fogyasztást, sokkal inkább olyan fogyasztást eredményez, melyben komoly ingadozások vannak. Az effajta fogyasztásingadozásnak több következménye számítható ki. Alapvetően befolyásolja a társas kapcsolatok alakulását, ilyen ingadozással kevésbé számítható stabil családfenntartónak, párkapcsolat kiszámítható partnerének, de ugyanakkor hatással van az albérletek, ágybérletek, fizető szállásoknak az elvesztésére, illetve újbóli helyek elnyerésére.

Az alkalmi jövedelmek és a koldulásból származó jövedelmek másik közös vonása, hogy különböznek az állandó jövedelmek kiszámítható stabilitásától. Budapesten 1998-ban minden második nap csapadékos nap volt, s minden 4 és feledik nap fagyos nap volt. Ha figyelembe vesszük, hogy a koldusok közel negyven százaléka utcán koldul, s az alkalmi jövedelmek jelentős része is az utcáról származik, akkor azt a fagy, a hó, az eső, mind, mind befolyásolhatja. Vegyük figyelembe, hogy nem csak a koldusok hidegtűrő képessége, vagy csapadéktól való félelme befolyásolja jövedelmüket, hanem a hidegben kevésbé húzzák le az ablakot a gépkocsiban utazók, s nehezebben nyúl esőben az ember a zsebébe, hogy adományozzon. Éppen ezért a koldulással "ledolgozható" napok száma nem vethető össze a bér munkások évi 228 munkanapjával.

- Mennyire tarthatjuk valósnak a koldusok kimagasló jövedelméről szóló rendszeresen felbukkanó közvélekedést? A kérdés megválaszolása előtt meg kell jegyeznünk, hogy a legendák kialakulásában nem kis

szerepük van a koldusoknak. Amikor kérdezőbiztosok, újságírók felteszik a kérdést, hogy mennyit lehet ezzel keresni, a koldusok előszeretettel emlegetik a legkellemesebb élményeiket, amelyekhez mind, mind hozzátehetjük, hogy maximum egy-két rendkívüli adakozóról, vagy kiemelkedő napról tesznek ilyenkor említést. “Nézzem rám, ma is összejött kétezer-nyolcszáz tizenegyedtől háromig. Hiába kedden-szerdán jobban megy, nem olyan fáradtak az emberek. Hétfévégén kevesebb, de csak Pesten, mert Budán van zsozso dögivel, ezerforintost egyszer kaptam életemben, azt is tavaly karácsonykor, valami országgházi nagy kutya lehetett, aki adta, a Rózsadomb felől jött, diplomatatáskával. Az egyszerű emberek adtak legtöbbit, azok értik mi a pénztelenség, a gazdagok meg inkább ünnepnap.”³² “Na kérlek szépen nem akarok hazudni neked, azt mondja, hogy karácsony előtt napi öt rongy is összejött”³³

“- De az asszony, Kata, az néha megállt ott lent, ott kapta az első ötrongyosát.

- A metróban?

- Igen, lent a korlátnál. És tudod kitől kapta? Egy rendőrtől.”³⁴

“Egy ruha átvizsgálása alkalmával 45 ezer forintot találtunk egy koldusnál” – erősíti meg Nagy Juhák a budapesti metró és a hozzákapcsolódó aluljárók nyugalmáért felelős metrórendőrség korábbi vezetője.³⁵ “A legmagasabb összeg amit koldusnál találtak közel 100 ezer forint volt egy része német márkában. A férfi gépkocsira gyűjtött.”³⁶ “... naponta a húsz-huszonötezer forintjuk is összejön.”³⁷ “Jobb napokon megszerezhető 30-40 ezer forint - mondja Radoszav.”³⁸

Mondhatnánk, hogy a kérdezés torz, hiszen csak koldusokat kérdeznek meg a megszerezhető jövedelmekről, s azokat a hajdan volt koldusokat, akik az adományokból befolyt pénzt tőke jövedelemmé tudták átforgatni nem kérdezik meg a kutatók, de ezt a feladatot meghagyjuk az elkövetkezendő idők koldus és elit kutatói számára. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy kiugró jövedelmekről beszámoló koldusokat vajon miért lehet koldusként megkérdezni a jelenkori társadalomkutatóknak.

“...tehát így lettem 100 százalékos, mert addig csak 67 voltam. Így lett több a nyugdíjam, 17.800 a nyugdíjam, mint fiatal, 37 éves.

- Mivel százalékolta le?

- Mondom, egy infarktus volt, volt egy cisztám. A kezem béna.

- Mitől?

- Hát a fűrészgép elvágta, még akkor anno.”³⁹

A koldulás kezdete mindig kényszer és átmeneti megoldásnak tűnik. A kényszerhelyzetek – balesetek, betegségek után ellátás nélkül maradnak, bűncselekmény áldozattá válás után, elvesztik, ellopják irataikat, s jogosultságaikat nem tudják érvényesíteni, az így létrejött kényszerhelyzetek mintegy végső megoldásként, életben maradási ösztönként indítják el a koldulás felé a későbbi kéregetők nagy részét. A megkérdezett koldusok jelentős része mintát követ, amikor koldulni kezd. Van, aki csak ellesi és utánozni kezdi a templom előtt kéregetők technikáját, van, aki tanácsot kér tapasztaltabb, gyakorlottabb sorstársától, van aki kimondottan segítséget kap: táblát írnak neki, sőt néhány jó tanáccsal is ellátják a koldulás kezdetekor. Van, aki hozzátartozójától veszi át e szerepet, mindenesetre közös tény, hogy marginalizálódott, létfenntartásukat reménytelennek tartó emberek, többször a szociálpolitikától elutasítva megpróbálnak egy kultúrába beilleszkedni, mikor koldulásra adják fejüket.

“Rossz bőrt szabtak a cipőre”

A magyarországi újrapolgárosodás mintegy természetes kísérőjelensége volt, hogy a szociális gondok nemcsak láthatóbbá váltak, hanem a gazdasági krízis elmélyülésével egyre nagyobb, s már-már megoldhatatlan problémaként jelentek meg nem csak a rendszerváltás vesztesei, de a hétköznapi polgár és a szociális feszültségek kezelésére látszólag hivatott szociálpolitikai rendszer számára is. E szociális kérdések közül a hajléktalanok és koldusok tömeges, utcán való megjelenése volt a legriasztóbb, elsősorban az utcai járókelők számára. Sajátos, de korántsem magától értetődő vetülete a szociális feszültségek utcára húzódásának, hogy a hajléktalanügy és a koldusügy nem kis mértékben átfedi egymást. A 90-es évek közepétől a végéig tartó megfigyeléseink és méréseink szerint a koldusok valamivel több mint fele hajléktalan, míg a hajléktalanok 5-20%-a rendszeresen vagy alkalmanként szerzi vagy egészíti ki jövedelmét koldulásból.

³² G. Horváth Zsuzsanna: Mindig úgy kezdődik, hogy lemarad az ember, Magyar Hírlap, 1993. szeptember 10. 8.o.

³³ Bús Balázs: Beülök, s tán izélek - interjú, kézirat

³⁴ Bús Balázs: Kitért rajtam a világfájdalom - interjú, ld. mellékletben

³⁵ Dobszai János: Rongyos élet, HVG, 1995. június 9. 73.o.

³⁶ K.H.P.: Importált koldusok, Magyar Hírlap, 1998. március 07.

³⁷ Bercsi János: A nyomor mint üzlet, Magyar Hírlap, 1995. április 10.

³⁸ Köbli Anikó: Importált gyermekkoldusok, Népszabadság, 1996. október 17. 31.o.

³⁹ Bús Balázs: Beülök, s tán izélek - interjú, kézirat

Sajátos vonása a koldulásnak, hogy az utcai koldusok, kéregetők az utcán megélhetést keresők társadalmának csak kisebb – egyharmadnyi részét teszik ki, ugyanakkor a kéregetésből, koldulásból jövedelmet szerzők nagyobb hányada jövedelmének e forrásához nem az utcán, hanem a különböző lelkészségeken, plébániákon, karitatív szervezeteknél próbál jövedelmet szerezni. Számításaink szerint⁴⁰ országosan kb. 4 ezerre tehető az egyházi intézményekhez forduló hetenkénti száma. A 25 ezernél kisebb lélekszámú települések lelkészségei, illetve plébániái nem jelezték, hogy megfordulna náluk koldus. A közepes és nagy városoknál jelennek meg csak a koldusok. A vidéki városoknál nem mutatható ki a település lélekszáma és az egyházi pontokon megjelenő koldusok száma között szoros összefüggés. A helybéli karitatív tevékenységet végzők szociális érzékenysége és attitűdjei komoly befolyással bírnak a rendszeresen alamizsnáért megjelenők nagyságára. Az egyházi intézmények visszajelzéseiből viszont egyértelműen kiderül, hogy Budapesten az egyházaktól segítséget váró koldusok száma több mint kétszer akkora, mint a vidéki városokban.⁴¹

Az egyházi adományozó pontokat ha összehasonlítjuk az utcai kolduló helyekkel, azt mondhatjuk, hogy egy-egy plébániára, lelkészségre többen térnek be, mint ahányan akár a legforgalmasabb utcai ponton adományt gyűjthetnek. Az egyházak adakozó készségét viszont kétség kívül ritkábban lehet próbára tenni, mint az utcai járókelőkét. Egy önmagára valamit adó koldus nem kopogtathat be naponta a templom ajtaján gyermekének gyógyszerért, a hazautazás költségeiért, stb. Az egyházaknál való kopogtatás, alamizsna kérés nem napi lehetőség, s a rászorultság kritériumot hangsúlyosabban kell felmutatni, s ezáltal meggyőzőbben kell a rászorultság szerepét eljátszani, hogy érdemessé váljék valaki az alamizsnára, szemben az utcai koldulással, ahol a kinézet, környezet együttese pillanatnyi viszonyt hoz (vagy nem hoz) létre adakozó és adományra váró között. Viszont semmi sem akadályoz meg egy-egy életrevaló koldust, hogy naponta akár több plébániát, lelkészséget végigjárjon, kipróbálja szerencséjét. Minderre a járóföldnyi távolságban elérhető egyházi pontok száma miatt csak nagyvárosokban van lehetőség, s korántsem gondoljuk jellemzőnek.

A kétfajta koldulási technika közötti különbség nagyságát növeli, hogy az adakozásra serkentető plébániák, lelkészségek száma is meghaladja azoknak a forgalmi csomópontoknak a mennyiségét, ahol érdemes akár nagyobb létszámú koldusnak is, megjelennie.

Ugyanakkor tény, hogy a plébániákhoz, lelkészségekhez segítségért forduló szociális elesettsége jobban mérlegre kerül. A lelkészségek, plébániák a leginkább az egészség helyreállításához - gyógyszerre, orvosra, kórházba szállításra - szánják adományaikat, pénzbeli adományaik fele (48%) ezt a célt szolgálja. Ezután a hit (biblia, lelki irodalom, lelki beszélgetés, stb.) és a család (hazautazás, gyerekek enivalóra, lakás felszerelési tárgyak, stb.) az egészségnél lényegesen kisebb arányban - kevesebb, mint 1/5-1/5 - következik, mint preferálandó cél. Az egyházi alamizsnaosztásban még kimutatható preferencia a lakhatással kapcsolatos kiadások (fűtésre, világításra, stb.) fedezésére nyújtott segítség. A segítséget nyújtók szempontrendszere nem csak különbözik a lakosság adakozási szempontrendszerétől (erről részletesebben lásd a Polgárok, papok, rendőrök c. fejezetben), de adott esetben a munkaképesnek ítélt segítségkérőknek csak bizonyos feltételek (hólapátolás, takarítás, stb.) teljesítése után lesz jussuk a jótékonykodásból.

Szemben az önkormányzati segélykérők összetételével⁴² az országban az egyházhoz segítségért forduló többsége férfi (57%). A vidéki egyházi intézmények, ha pénzbeli segítségben részesítik a hozzájuk fordulókat, valamivel kevesebb, mint egy napi élelmiszerköltséget adnak átlagosan, Budapesten ennek kb. a kétszeresét - másfél napnyi élelmiszerköltséget - adományoznak⁴³. Az egyházak válaszaikban közölt adatok alapján a hozzájuk folyamatosan forduló nagy száma⁴⁴ miatt viszonylag konzekvens, önálló alamizsnaosztó rendszert alakítottak ki. A pénzbeli adományok odaítélésében használják a minimum és maximum összeget, ezek

⁴⁰ Budapestre 211, vidékre 175 kérdőívet küldtünk ki. A plébániákról és lelkészségekről 94 érkezett vissza (Budapest 21 kerületéből 56, 21 vidéki településről 38). A kérdőíveken szereplő koldusszámokat átlagoltuk, s felszoroztuk az e településeken (Budapest és a 25 ezernél nagyobb lélekszámú városok – számuk 47) működő plébániák és lelkészségek számával, így Budapesten 2784, vidéken 1207 fős, azaz mintegy négyezer fős koldusszámot kaptunk.

⁴¹ Ha a 10 ezer lakosra jutó koldusok számát figyeljük, ez az arány Budapesten több mint háromszoros, mint a vidéki városokban. Budapesten 13,8 fő, a vidéki városokban 4,1 fő ez a mutató.

⁴² A hazai közvélekedésben még mindig az apa, feladata a család létfenntartásához szükséges jövedelm előteremtése. Ha a férfi ebben sikertelennek bizonyul, akkor fordul a család külső segítségért (kölcsön, segély, stb.). Ez már viszont mint korrekció, női feladat.

⁴³ A felvétel idején - 1995-ben - a Léthatáron Alapítvány által számított létminimum napi egy főre jutó élelmiszer költsége 207 Ft volt. A vidéki egyházi intézményeinek pénzbeli adományainak átlaga 157 Ft, a budapesti egyházi adományok átlaga 333 Ft volt.

⁴⁴ Becsléseink szerint az önkormányzati segélyezési rendszerben Magyarországon egy évben a lakosság egynegyede érintett segélyezettként, az egyházaknál segítségben részesülők kb. 4-5 ezer ember az önkormányzati segélyezettnek 0,2%-át teszik ki. Ld. Monostori Judit: Az önkormányzatok segélyezési gyakorlata 1995-96. KSH Társadalomstatistikai Füzetek, 41-42.o. adatai alapján.

felekezettől függetlenül kb. négyszeres (3,8) különbséget mutatnak. Igaz, a pénzbeli könyöradományt gyakran kombinálják a természetbeni alamizsnával. Az egyházi intézmények alig több mint felénél (58,7%) juthat pénzhez a kérelmező, míg 4/5 részüknél használják a természetbeni alamizsnát is. A szociális segítséget nyújtó egyházi intézmények egyharmada (37%) csak természetben ad alamizsnát a hozzájuk forduló rászorultaknak.

“Plébániánkat rendszeresen látogatják, egyházi hovatartozás nélkül olyan emberek, akik éhesek és betevő falatjuk nincsen. Pénzt soha nem adunk, de élelem csomagot készítettünk a kapott támogatás összegéből. Az élelem csomagot úgy állítottuk össze, hogy tartalmazs és laktató legyen.

Felülvizsgáltuk elképzelésünket, és rá kellett jönnünk arra, hogy a betervezett 500 Ft kevésnek bizonyult egy-egy csomag összeállításához, ezért azt 1000 Ft összegre módosítottuk. Így a csomagok sajtot, száraz kolbászt is tartalmaznak. Kenyeret is adunk, de ezt mindig frissen vesszük, és a Karitás számlájából fedezzük.

50 csomagot készítettünk. Hetenként 2-3 ember érkezik, akit a Karitás így ellát. Az elkészített csomagot aláírás ellenében adjuk ki. Jelenleg van még néhány csomagunk amivel tudjuk őket támogatni.”⁴⁵

A fentiek alapján nem beszélhetünk hivatalos egyházi segélyezési rendszerről, szociális ellátási gyakorlatról. Két oknál fogva tehetjük meg ezt a megszorító megjegyzést:

1. Kérdőívünk nem kérdezett rá az adott egyház egyéb szociális tevékenységére, pusztán a plébániákhoz, diakóniához közvetlenül segítségért forduló emberek megítéléséről, számáról és a nekik nyújtott segítségről tudakozódtunk. Nem kérdeztünk rá az egyház által működtetett szociális intézményekre.
2. Kérdőívünket közvetlenül a plébániákhoz, lelkészségekhez juttattuk el, így jobb esetben az alsó papság, illetve a templomi kiséítő személyzet szociális gyakorlatáról⁴⁶, értékrendszeréről nyerhettünk képet, ami valószínűleg korántsem azonos a katolikus, evangélikus és református egyházak deklarált szociális felfogásaival.

Az utcai koldusok az utcán jövedelmet szerzőknek csak alig több mint egyharmadát (37%) teszik ki. Az ugyanezekben a pontokon jövedelemhez jutni kívánók nagyobbik része nem szánalmat, elesettséget hangsúlyoz csupán, hanem valamilyen szolgáltatást kínál szánalomra méltóságát nem titkolva, sőt, hangsúlyozva. Ők azok, akik olcsón virágot, paprikát, olcsó ruhaneműt árulnak, a hajléktalan szubkultúra híradásait kínálják a Fedél nélkül című újságban, Magyar Narancsot, Magyar Fórumot, Demokratát, tetris játékot stb. árulnak.⁴⁷

A fentiekből adódóan megfigyeléseink, interjúink, kérdéseink szempontjából koldusnak csak azokat, a közterületen passzív vagy aktív magatartással adományozásra felszólító magatartású embereket vettük, akik

⁴⁵ Egy észak-budai egyházközség 1997-ben karitatív tevékenységéhez a Fővárosi Önkormányzattól 300 ezer forint pályázati támogatást kért, 370 ezer forintos, tervezett karitatív tevékenységéhez. Ebből, terveik szerint 50 ezer forintot fordítottak volna a kéregetők támogatására. Pályázatuk 200 ezer forintos támogatást kapott, ebből 13224 Ft-ot fordítottak a kéregetők támogatására.

⁴⁶ A Caritas illetve a Diakónia laikus segítőinek szociális gyakorlatáról.

⁴⁷ Fedél nélkül és Flaszter árus 14, 6%, Egyéb (árúrok: virág, ruha, paprika, tetris játék, - zsebtolvaj, autómósó, szórólap osztó stb.) 42,1%, guberálók (üveg, karton, stb.) 6,1%.

kinézetükkel, testhelyzetükkel, sajátos kommunikációjukkal önmagukat elesettnek, létfenntartásra képtelennek tüntették fel, s ezzel kívánták elérni a járóelők szociális lelkiismeretfurdalását, s ennek adománnyal való megváltását. Itt kizártuk azokat, akik szintén ébresztenek a járóelőkben ugyan szánalmat, de egyéb szolgáltatás is nyújtanak. Ez alól egyetlen esetben tettünk kivételt, az utcai zenész koldusokkal.

Ezek után felmerül a kérdés, hogy kikből is tevődik össze a koldusoknak ez a szűkített hada. Minden helyszín típuson férfi túlsúlyt találunk, ugyanakkor a kolduló nőknek arányukat meghaladó a jelenlétük az aluljárókban.⁴⁸ Megfigyeléseink minden alkalommal azt mutatják, hogy az adományra várók több mint kétharmada férfi, s kevesebb, mint harmada nő, nő gyermekkel, illetve gyermek önmagában. A férfiak túlsúlyát a publicisztika és a szakirodalom a hajléktalanokhoz hasonlóan a "válás-elmélettel" próbálta megmagyarázni. A "válás-elmélet" lényege, hogy a bírósági gyakorlat többnyire a nőknek ítéli a lakást, így a férfiak utcára, s ezáltal a szociális ellehetetlenülés közelébe kerülnek. Úgy gondoljuk, hogy a helyzet ennél bonyolultabb. Egyrészt Magyarországon csaknem minden második házasság válással végződik, s a "válás elmélet" legnagyobb problémájának azt tartjuk, hogy nem tudja megmagyarázni a szociális ellehetetlenüléshez vezető speciális okot, hiszen az elváltak többsége nem válik sem koldussá, sem hajléktalanná. Nem tudjuk, hogy a válások közül vannak-e olyan speciális módon és körülmények között lezajló válások, amelyek olyan mértékben traumatizálják az elvált férfiakat, hogy vitalitásukat veszítve ilyen mértékben a társadalom peremére szoruljanak. "Aztán előszedtem a régi mesét. A csalfa feleségről aki kismizett, utcára dobott. Szívhez szólóan elrebegetem, hogyan menekültem az italba, hogyan kellett otthagynom jól fizető állásomat. A végén már majdnem mindenki a szemét törölte..."⁴⁹

"Felmérések szerint az elesettek, koldusok nagy része férfi. A magyarázat igen egyszerű. A válás után a férfiak kerülnek ki a háztartásból, a bíróságok általában az asszonynak ítélik a lakást. A férfi pedig egyedül marad, nincs hova mennie. Hasonló a helyzet a megözvegyült férfiak esetében is. Asszonyi gondoskodás hiányában egyre inkább elhagyják magukat, s amíg kint vannak az utcán, a melegezőben, addig sincsenek egyedül."⁵⁰ Hasonlóképpen nem tartjuk érvényesnek az elözvegyült férfiak elvesztett női gondoskodás miatti ötlemondását és az ezek utáni marginalizálódását.

A koldusok korösszetétele is lényeges eltérést mutat a hajléktalanok korösszetételétől. A hajléktalan irodalom kedvenc megállapítása, hogy a hajléktalanok kétharmadát teszik ki a 30-49 év közötti középkorosztályok tagjai, míg a koldusoknál nem éri el az 50%-ot sem.⁵¹

A koldusok korösszetétele sokkal jobban hasonlít a magyar társadalom egészének korösszetételéhez, kevésbé hiányoznak belőle a idősebb korosztályok, s a harminc éven aluli korosztályok is kevésbé alulreprezentáltak. Különbséget tapasztalunk az iskolai végzettségben is. A hajléktalanokról szóló irodalom alacsonyabb arányúnak találja a hajléktalanok között a szakképzetlenek arányát és a magyar népesség átlagát meghaladja körükben a szakképzettséggel rendelkezők aránya. Ugyanakkor a koldusok között 40% fölötti a szakképzetlenek aránya, s mind a szakmunkás, mind az érettségizett, mind a felsőfokú végzettségekben lényegesen elmarad arányuk akár a magyar társadalom, akár a hajléktalan populációban mért iskolai végzettségtől.

"- Hát voltam cipészipari tanuló úgy hat hónapig.

- Te választottad?

- Nem, hát izé, inkább a szüleim.

- A szüleid.

- Ööö... hogy mondjam? Nem tudtam, hogy mit, ...mit kezdjek tanulni, milyen szakmát. Aszt ez volt, aszt meguntam az állandó ülést.

- És otthagytad?

- Hát ott. Meg aztán valahogy a munkaruhát összevagdostam, azt ki is fizettették.

- Miért vagdostad össze?

- Hát rossz bőrt szabtak a cipőre.

- Utána hova mentél?

- Utána mentem vissza izé, voltam a közértnél kiségitő, 6 órás.

- Testvéreid miket végeztek?

⁴⁸ A koldusok helyszíntípusok és nemek szerinti megoszlása

helyszín	ffi%	nő%	össz
aluljáró	49,4	58,7	52,4
utca	40,4	29,3	36,8
templom előtt	10,3	12,0	10,8
összesen	100,0	100,0	100,0

⁴⁹ Mátrai Tibor: Koldusipar az aluljáróban, Népszava, 1992 szeptember 18. 7.o.

⁵⁰ Férfiszakma elesettnek lenni, Józsefváros, 1996/21.szám

⁵¹ 46,7%

- Az egyik bátyám, a nagyobbik az volt óras szerszámkészítő, a másik meg műszerész.⁵² - 42 éves hajléktalan férfi, apja hajófűtő volt egy tengeri szénszállító hajón, anyja háztartásbeli. Kései, enyhén fogyatékos gyermek, születésekor apja 51, anyja 47 éves. 32 éves koráig anyjával él, akinek halála után egy, a házban lakó, nála idősebb nővel köt házasságot, három gyerekük születik, házassága hét év után megromlik, ezután két éven belül hajléktalan lesz.

Kimondottan szerencsés volt az az újságíró, aki felsőfokú végzettségű koldussal találkozott egy aluljáróban, korántsem tartjuk jellemző koldus sorsnak, amit cikkében leír.

“Ötödik éve települtem át Romániából, mert ott már teljesen lehetetlenné vált a maradásom.

Tanári diplomája mellett több nyelven beszél. A nagy forradalom után, a még nagyobb visszarendeződés elől Dézsről nekiindulva Mátészalkáig jutott. Itt egy évig helyettesítő tanári állást és szolgálati lakást kapott. Az idő hamar eltelt, ő megint a szabad ég alatt találta magát.

-Hiába kilincseltem, tisztességes munka nem várt sehol, meg aztán azt is rossz volt elviselni, hogy sokan azért néztek ferde szemmel rám, mert netán elvinném az állásukat, kenyérüket. Ezért önállósítottam magam, mint látja, megélek.⁵³

A koldusokkal készült mélyinterjúk mutatják, mint általában a hajléktalanoknál, hogy zömükben szegény családokból származnak a későbbi hajléktalanok. E szegény családok a 60-70-es években különböző motivációkkal indítják el gyermekeiket az életbe. Találkozunk a Kádár korszak jellemző, egylépcsős mobilitásával, ahol a szakképzetlen szülők gyermeke szakképzettséget szerez .

“Édesapám Miskolcon a pályaudvaron dolgozott.

- Mint mi?

- Mint ilyen pályamunkás. ...Édesanyám meg az iskolában volt takarítónő.” - mondja egy 29 éves interjúalany, aki sikeresen megszerzi az állattenyésztő szakmunkás végzettséget az Alföldön, majd 9 hónapig juhászként dolgozik, s ezután társaival együtt feljön Pestre, ahol elmegy egy maszek kőműveshez bejelentés nélkül dolgozni, 26 éves korában, fiatal szkinhedekkel szemben meg akar védeni egy társaságában lévő kislányt. Verekednek. Villamos alá esik, ami levágja az egyik karját.⁵⁴

“Édesanyám ugye nagyon sokáig ott N.-on a tsz-nél volt. Először tehenészetnél kezdett, fejőnő. Utána baromfi, tehát csirkék-minden. Végül is rokkantnyugdíjas lett, mert idegileg nagyon tönkrement, úgyhogy foglalkozni már csak a családdal foglalkozik otthon.”

“És a papádról mit tudsz?

- Arról ne kérdezz... Utóljára azt hallottam, hogy állítólag Bokodon él. Azonkívül, amire abból emlékszem kiskoromból, hogy verte anyámat meg minket, azonkívül semmit nem tudok róla. Meg nem is nagyon érdekel, őszintén. Ha ott döglük meg se érdekel.⁵⁵

- meséli egy 23 éves mozgássérült, aki 5 éves korától 5 testvérével együtt állami gondozotként nevelkedett, s megszerezte a cipész szakmunkás végzettséget. Életkezési támogatásából vállalkozásba kezd, hamarosan csödbe megy, hajléktalan szállóra költözik, megismerkedik egy lánnyal, feleségül veszi, gyermekük születik, s egy Komárom megyei faluban albérletben laknak. Sógorával együtt családfenntartó, naponta bejáró koldusok.

Ugyanakkor megtaláljuk a bomló szegény családokat is, akik örökségként az állami gondozottságot, a mentális sérülést, devianciát adják tovább a következő generációnak.

“ Mikor megszült anyám, akkor elvett az orvos, és már vittek is, mert édesanyám – hogy mondjam... Lopott, és bekerült börtönbe... Nem tudott hova vinni. Egyébként 13-an vagyunk testvérek. ⁵⁶- fogyatékos, állami gondozott, homoszexuális, börtönviselt, cigány, 37 éves férfi meséli.

Kisebb hányadban kirajzolódnak az interjúban többnyire első generációs (alsó) középosztálybeli családok, ahol a szülők mobilitásának árát fizeti ki a következő generáció marginalizálódott létével.

“- Apám az Országos Tervhivatalnak volt egy előadója, anyám kötőnő volt, elváltak. Öcsémmel együtt anyámnak ítélte a bíróság.⁵⁷ - az interjú készítésekor 46 éves, hajléktalan férfi meséli, aki harmadik évben hagyja ott az esztergályos szakközépiskolát, a család nehéz anyagi helyzetére hivatkozva, majd ő is kötősné áll, ezután segédmunkás lesz, munka közben megsérül, katonaság alatt öngyilkossággal próbálkozik, nála tíz évvel idősebb, hat gyerekes szabolcsi cigányasszonyt vesz el, akitől közös gyermekük is születik, leszázalékoltként maszek lakatosnál dolgozik, házassága alkohol problémák miatt felbomlik, két év alatt nyolcszor volt a Lipóton.

“- Apám öntvényfaragó volt, de ő futballozott inkább javarészt. Sportember volt a D-i Kohászban. Édesanyám az főiskolán tanárnő volt, magyar szakos. Négyen vagyunk testvérek, öcsém, bátyám az kinn él Stuttgartban, Németországban, mert német ajkú vagyok. Nem azért élnek kint, kimentek. Szüleim azok egy kis időt itthon vannak, kis időt ott kint. Nővérem az szintén ott lakik D-ben.⁵⁸ - az interjú alanya egy 43 éves férfi, aki Tolna megyéből származik, s 10 éves korában családja egy dunántúli szocialista iparvárosba költözik, ennek ellenére egy állattenyésztő szakközépiskolába iratkozik be, ahol többek között inszeminátori végzettséget is szerez, s akként kezd el dolgozni. Majd villanyszerelő és lakatos szakmát is szerez, többek között 9 évig dolgozik villanyszerelőként. Két házasságot köt, 89-től hajléktalan lesz.

⁵² Bús Balázs: Ha van pénz, akkor nem állok ide - interjú, ld. mellékletben

⁵³ Rozgics Mária: Diplomás koldus a metróban, Új Magyarország 1993.

⁵⁴ Bús Balázs: Fedél nélkül - interjú, ld. mellékletben

⁵⁵ Bús Balázs: Szóval van lelkünk - interjú, ld. mellékletben

⁵⁶ Bús Balázs: Beülök, s tán izélek - interjú, kézirat

⁵⁷ Bús Balázs: Kifogtam a részeges nőt - interjú, ld. mellékletben

⁵⁸ Bús Balázs: Havirenden volt egy-egy borda - interjú, ld. mellékletben

A hajléktalanok és a koldusok között további különbséget jelent a társas kapcsolatok világa. Megfigyeléseink szerint a koldusok a koldulás során is, több mint 40%-ban tudhatnak maguk mögött akár koldulásban részt nem vevő, csak a kolduláshoz asszisztáló kapcsolatokat, s csaknem egyharmaduknál pedig kifejezett belső kohézióra utaló koldus kapcsolatokat látunk.

“A vak nő, a beteg gyerekének gyújtó fiatalasszony, egy idősebb, de eleven hölgy és egy picike cigányasszony, így együtt. Jókedvű csapat. Rágyújtanak, isznak valamit, elégedetten beszélgetnek. Úgy látják, hogy jól megy, folytatni kel.”⁵⁹

A kapcsolatok többsége párkapcsolat, de megfigyelhettünk 4-6 fős, érezhetően a kolduláson túlmutató, egyéb élettevékenységekre is kiterjedő csoport képződményeket.

“- Hát a szöveg. Akkor a Deákon ültem le először, a körfolyosón.

Hát ott kaptam is pár száz pénzt, mentem is mint a rakéta, a kórházba. Vittem neki, a tejet kérte állandóan, meg a zalahúst. És utána bevallotta, hogy ne vigyek azt se, mert az ablak az ő kajájával van tele. A második-harmadik napja koldultam, amikor egyszer megszaladt, hogy ne vigyek egy rongyot egybe. Az volt az első. No most még vártam tíz percet, akkor még kaptam egy kilót, és már porzott is utánam az út, irány a kórház. Már vettem is neki ilyen tálca földiepret, meg szóval mindent vettem. Jóformán el is költöttem az egészet. De viszont a kórházba nem vittem neki egy korty cefrét se. És kinevetett, mikor mondtam neki, hogy én is koldulok.”⁶⁰ - az interjú készítésekor 45 éves, két gyerekes férfi, élettársával albérletben lakik Pest környékén. A kórházban ápolt élettárs időközben meghal.

“- Saját lakásban lakik most?

- Már hogy egy saját tanácsi egy szoba-konyhába, igen.

- Egyedül lakik ott?

- Hát...egyedül. Van énnekem egy élettársam, de hát.”⁶¹

“Próbálunk megélni valahogy, amíg ők összeszednek egy kis pénzt. Nappal koldulunk, éjszaka meg a szüleinket várjuk a Boráros téren. Néha napokra eltűnnek. De mi nem félünk, türelmesen várjuk őket.”⁶²

Ugyancsak a különbséget erősítik a mélyinterjúk során szerzett ismereteink is, ahol találtunk olyan koldust, aki családfenntartó tevékenységként végezte a kéregetést, mely koherens családok meglétére utal. Ugyanakkor talákoztunk úgynevezett koldus háztartásokkal is, amelyek laza szövődésű, korlátozott érvényességű létfenntartási kapcsolatok, ahol a háztartás egyik tagja koldulással, a másik tagja guberálással szerzi meg a háztartás, albérlet fenntartásához szükséges jövedelmet.

“- Egy hónapban hány napon jössz föl?

- Tizenöt nap van beütemezve. Tizenöt nap az 30 ezer forint... Mert úgy van, hogy 12 ezer forintot kapok mostan...

- Tehát te napi kétezerrel és tizenöt nappal kalkulálsz, hogy harmincezer jön be havonta?

- Igen. Mert azt mondom, hogy egy ember 25-30 -at keres, akkor már nincsen gond. ...A másik meg az, hogy 950 forint a szénnek mázsája, nekem van egy Körmend-III-as kazánom. Most az, hogy a két szobámat fűtöm, az egy konyhámat, a fürdőszobámat, meg van egy kis előszobám, erre a száz mázsa szén meg a pótkocsi fa az elmegy. A leány is otthon van, mert még óvodába nem engedték járni, most már négyéves lesz novemberben, otthon van, fűteni kell rá. A nagyobbik az jó, most kezdte meg szeptemberben az elsőt. Annak is csak azt lehet mondani, hogy az első osztályos cuccai, a ruha, a fűzetek, ez-az - majdcsak azt lehet mondani, a 30 ezer forintot rá lehetett költeni. Hát most a téli tüzelőm az elviszi körülbelül a 120 ezer forintot. Akkor még ott van mellette az, hogy még ruha is kell, kaja is kell, ez is kell, az is kell. Van otthon egy disznók, amit majd november körül... De hát az is annyiba belekerült, hogy sokkal olcsóbban veszek egy hizót, mintha én nevelem saját magam. Már most járunk 27.000 forintnál, számítgassuk neki, mikor vesszük a kaját, meg a malacot, mert öt-hatezer forint egy malac. És úgy döntöttünk jövőre, hogy nem vesszünk malacot. Azt a pénzt inkább félrerakjuk, és akkor megvesszük készen az egészet. Most 190 és 210 forintért megy a disznónak kilója, azért a pénzért meg úgy van, hogy inkább nem érdemes vele foglalkozni.”⁶³

“Kértem tőle, hogy 100 forintot, legalább annyit adjál már kölcsön. Nem! No, hát én nem kaptam tőle kölcsönbe se, aztán úgy voltam vele, hogy más nem volt, mondom neki, akkor adjál kukoricadarát. Azt mondja, ott van hátul, menjél. Azt mondja minek kell? Mondom: a számarának. Mert van egy számaram is. A Zsigulit hogy eladtuk, hát így lett véve számar belőle. Ez olcsó, nem fogyaszt, 16 éves már szegény, de meg. És hát úgy voltam, hogy kirostáltam a kukoricadarát otthon... a számar az élél ilyen giz-gazon, nekünk már mást nem volt mit enni, aztán mint régen az öregek, csináltunk kukoricaprózsát.

- Kukorica...?

- Kukoricadarát lényegében. Tejben kellene, igazság szerint, de hát teje nem volt pénz, betettük a vízbe, aztán kevertük-kevertük, aztán mikor jól rotyogott, megfőtt, hát akkor ettük. Mert lényegében úgy voltunk, hogy nem számított, hogy mi, csak a gyomor tele legyen. Mert ha az ember nem eszik már két-három napig, akkor már mindegy, hogy kukoricadarát eszik, vagy mit eszik. Csak valami legyen a gyomrában, ne legyen éhes. Avval meg jóllaktunk, és így húztuk ki a hónapot. Utána meg szemet kellett venni, ez volt a gond, az volt a gond. Úgyhogy akkor is úgy álltunk anyagilag.”⁶⁴

Komárom megyei ezer fős faluból bejáró koldus, az interjú készítésekor 27 éves, mozgássérült, elvált, majd válás után magához fogad egy kétyermekes egyedülálló nő.

“- Ketten vagyunk, ketten. Azelőtt együtt is dolgoztunk és együtt küldtek el a cégüktől. Öt éve, 96, 91-be, 90-be, hat éve.

- És utána hol laktak, 90 után?

- Hát egy darabig hol a Keletibe, hol a Nyugatiba...

- De, hogy mindig együtt?

⁵⁹ Nagy N. Péter: Jog az életben maradáshoz Népszabadság, 1997. május 31. 18.o.

⁶⁰ Bús Balázs: Kitért rajtam a világfájdalom - interjú, ld. mellékletben

⁶¹ Bús Balázs: Simán megpusztulni - interjú, ld. mellékletben

⁶² Féderer Ágnes: Sapka, pohár, kinyújtott tenyér, Népszabadság, 1994. június 9. 9.o.

⁶³ Bús Balázs: Itt alkalmazkodni kell - interjú, ld. mellékletben

⁶⁴ Bús Balázs: Itt alkalmazkodni kell - interjú, ld. mellékletben

- Persze, persze, ja. De viszont a munkánk az különböző, reggel elvélünk, este találkozunk.
- Miért, a kollégája mit csinál?
- Ugyanazt csinálja, mint én.
- Csak más köröket jár?
- Persze, más köröket, meg én is. Meg aztán van aki kettesével, hármával szeretnek járni, de az nem jó. Annak előbb-utóbb ügyis összeveszés a vége, mert egyiknek ötven forinttal kevesebb, másik elvesz ötven forint áru anyagot, meg ez vitatéma.
- Amíg együtt dolgoztak, addig csak kollégák voltak, vagy barátok is?
- Munkatársak, én voltam a sofőr, ő volt a rakodó.
- És most minek hívjam ezt a viszonyt? Kollégák, albérlőtársak, vagy...?
- Is, abba is, szobatársak. Azt mondom, hogy szobatársak vagyunk.
- És ilyen barátság is van?
- Igen, igen. Évek óta, ja. Neki van cigije, ad, ha nekem van én adok, kajával ugyanígy. "Te annyi kaját találtunk, nem igaz, gyere adok." Jól van, mondom, én nem találtam semmit. Viszont van mikor fordítva, mert én találok, ő meg nem talál, meg ilyesmi.
- De ha valamelyikük máshol lakna, más lehetősége lenne, akkor is találkozónának?
- Nem tudom, mert most az a gond, körülbelül két hónapja nem láttam. Négy infarktusa volt csórikámnak, aztán vagy kórházban van, vagy mi van vele, nem tudom. Meg két-három hónapja nem tartózkodtam Kiszpesten, hanem a Ferencvárosban tartózkodtam.
- Miért?
- Mert összeszólkoltunk. Állítólag, összesen egy százötven forintos szatyrot elloptam tőle, amit életemben soha nem csináltunk egymással. Kicsit valami kis bogár beütött neki, aztán...
- Piás volt?
- Ja.
- És utána mégis kibékültek és visszament?
- Most nem találom már két hónapja."⁶⁵

Részlet egy 52 éves, volt gépkocsivezetővel készült interjúból.

Szembe kell néznünk az utóbbi időkben egyre erősödő bérkoldultatás, vagy koldus maffia kérdésével, létezésével és a hazai koldustársadalomban betöltött súlyával. Olvastunk már olyan tudósítást, mely szerint több külföldi koldul már Budapest utcáin, mint magyar,⁶⁶ s kaptunk már olyan erkölcsi szentenciát, hogy tíz "érdemtelen, kóklér és gengszter kalapjába is pénzt kell raknunk, hogy eljussunk ahhoz az egy emberhez is, aki nélkülünk elpusztulna."⁶⁷ Megfigyeléseink azt mutatják, hogy a budapesti utcákon koldulók közel 7% romániai. Találkoztunk olyan budapesti cigány családdal, akik szoba-konyhás lakásukban egyidejűleg hat Romániából áthozott koldusnak nyújtottak szállást, s a koldulásból szerzett jövedelmüket naponta elvették⁶⁸. Kevésbé tűnnek viszont reálisnak azok a híradások, melyek több koldus maffiáról számolnak be. A biztonsági örrel megerősített újságíró körjárata során is csupán arról tudott beszámolni, hogy volt, akit megruháztak, mert nem volt hajlandó egy koldus maffia áldozatává válni⁶⁹. A koldus maffiáról szóló híradások közös sajátja, hogy hivatkozik egy jelenségre, melyet köztudomásúnak, axiomaticusnak tételez fel és ezáltal mentesítve érzi magát a bizonyítás kötelezettsége alól. Egyetlen egy esetleírást, riportot, tudósítást sem olvastunk, mely a koldus maffia áldozatairól adna hírt. Egyetlen egy rendőrség által üldözött, elfogott maffiózóról sem olvashattunk tudósítást. Továbbra is felderítetlenek a háttérben rejtőzködő keresztapák. A koldus maffiákról szóló mítosz, melynek fő éltetői rendőrök és jobboldali politikusok - továbbra is virágzik. A mítosz megítélésünk szerint arról szól, hogy a budapesti utcákon a kedves sétáló közönség nem szociális feszültségekkel, hanem kriminális esetek áldozataival találkozik. Nem a mai magyar társadalomban jár és kel, hanem idegen maffiózók által rendezett krimi szemléltője lehet. Plusz még balek is, hogyha számalom filléreit elhullajtja. A mítosz forrása akár műalkotásokból is levezethető. Ajánlott irodalomnak a Twist Olivér ifjúsági regényt, vagy hogy koldusokról lévén szó, XX. századi műalkotást is javasoljunk, a Koldusoperát említhetjük. (Gothár Péter 1989-es Vígszínházi rendezésében Bicska Maxi az általa felosztott nagykörúton még szabad koldus placcokat tartja nyilván számítógépen.) Ugyanakkor tény, hogy a koldusok körül folyamatosan jelen van az erőszak, s nem csak a rendőrök bekíséréseire, a koldusok által elmesélt verésekre, pénzelvézésekre "vagyontalanításokra" gondolunk. Ugyanezt megteszik az utcai vagányok is. Volt olyan kliensünk a 90-es évek elején, aki folyamatosan törött vétagokkal és bekötözött fejével élte sivárnak nem mondható koldus életét. Valamilyen oknál fogva ragaszkodott ahhoz az elképzeléséhez, hogy a Keleti Pályaudvar utazó közönsége ami pénzt neki adott, az az övé. Amikor körülötte szaladgáló radikális fiatalok el akarták venni aznapi keresményét, ő botjával hessegette el a zsákmányolókat, ilyenkor botját mindig kicsavarták a kezéből, hol a fején, hol a kezén, hol a lábán törték el. Amit vele tettek, aljasság, azonban semmiképpen nem a maffia igazságszolgáltatásának, vagy hosszú kezének kell látnunk, hanem unatkozó fiatalok infantilis és egyben amorális viselkedésének.

⁶⁵ Végh Zoltán Ákos: Egész másabb az élet, itt Dunántúlon, mint Szabolcsban – interjú, kézirat

⁶⁶ Koldulásnak nincs határa, Kurír, 1996. október 19.

⁶⁷ Nagy N. Péter: Jog az életben maradáshoz, Népszabadság, 1997. május 31. 18.o.

⁶⁸ Bús Balázs: Itt rabszolga voltam - interjú, ld. mellékletben

⁶⁹ Bartal Csaba: Koldusboton, Új Magyarország, 1995. november 6.

Összességében azt kell mondanunk, hogy elképzelhetőnek tartjuk, hogy az Itt rabszolga voltam című interjú⁷⁰ szállásadóihoz hasonlóan, akár több család is próbálkozott, s tán próbálkozik is bérkoldultatással, azonban pontosan az interjú a történet amatőr jellegét, s korántsem maffiaszerű szervezettségét tárta elénk. Az a véleményünk, hogy a budapesti lakosság adományaiból - a alább ismertetendő adakozási szokásai és értékpreferenciái mellett – nem tud akkora jövedelem képződni, amely hatékony szervezetet, felügyelőket, pénzbeszédőket, s a koldultatásból jelentős sápot húzó maffia főnököket el tudna tartani.

Az utcai koldusokról összefoglalva elmondhatjuk, hogy a létfenntartási nehézségeiket adományokkal áthidalni szándékozóak egy kisebb csoportja. Túlnyomó többségük férfi, az átlagosnál alacsonyabb iskolai végzettséggel. Nagy életkori szórással rendelkező csoport, nincs domináns közép-korosztályi csoport, mint a hajléktalanoknál, és más domináns korosztályt sincs. Működő kapcsolati hálót írhatunk le körülöttük, amely ugyan szegényesebb, mint azt a városi tradicionális szegényeknél megszoktunk, de lényegesen színesebb, mint a hajléktalanok kapcsolatvesztett létformája.

Polgárok, papok, rendőrök

1. POLGÁROK

Hozzá tartoznak-e a koldusok a fővárosi utcaképhez? Ha igen, milyen funkciójuk van, s mit szimbolizálnak a járókelők számára? A fővárosi társadalom mennyire fogadta el a nyomor állandósuló képét? Milyen viszonyt alakított ki önmagában az állandósult inség látványával?

Az 1998-as járókelőkkel készült közvélemény kutatásunkat, akár csak 94-es felvételünk eredményeit is, komolyan befolyásolta, hogy két elég jelentős fővárosi csoportot kihagytunk a koldusokról való vélemény nyilvánítás lehetőségéből. Az egyik a nem közlekedők csoportja, azoké, akik lakóhelyük környékén élik mindennapjaikat, teendőik nem kívánják meg az utazást, esetleg lakóházukból, lakásukból sem, vagy csak pár száz méterre mozdulnak ki. Ilyenek a betegek, a nyugdíjasok és a GYES-en lévők egy része. A másik a csak gépkocsival közlekedők, zömében közép és felső osztálybeliek.⁷¹ Míg az első csoportba sorolt nem

⁷⁰ Bús Balázs: Itt rabszolga voltam – interjú - ld mellékletben

⁷¹

Közlekedési forma	(1000 fő)		
	Agglomeráció	Budapest	Összesen
gépkocsival utazók átlagos száma- 1,4 fő/gk	350	420	770

közlekedőknél a koldusokkal való találkozást valóban rendkívül korlátozott mértékűnek gondoljuk, a második csoport tagjainál azonban a koldusokkal való találkozást korántsem tartjuk elhanyagolhatónak. A 90-es évek második felében rendkívül felerősödött a "szakszóval" húzásnak nevezett technika: a piros lámpánál várakozó kocsisorok között szánalmat keltve, vagy hajléktalan újságot árulva koldulás. A másik, ugyancsak a 90-es évek második felében elterjedt technika, a parkolóban való koldulás, illetve a bevásárló központok parkolóiban a pénzürmés bevásárlókocsik "visszatolását felajánló" koldulás. Úgy gondoljuk, hogy a nem közlekedőknek kevesebb konkrét élményünk, inkább etikai megfontolásuk lehet a koldulásról, kéregetésről,⁷² míg a csak autóval közlekedőknek releváns koldus élményeik vannak. Azért is tartjuk sajnálatosnak, hogy nem mértük a csak gépkocsival közlekedők koldusokhoz való viszonyulását, mert az ő elzárkózási lehetőségeik a koldusoktól lényegesen jobbak, mint az utcai járókelőknek. Úgy látjuk, hogy a gépkocsival közlekedőknek egyszerűbb a koldusokat háritani. Erre két okot is találhatnak: az egyik a forgalom folyamatosságára való hivatkozás, a váltani készülő lámpa bámulása, stb., a másik az ablak felhúzása térben is elkülönülté tudja tenni a közeledő koldustól a gépkocsi vezetőjét és ezzel még a kommunikáció esélyét is meg tudja fosztani a koldust.

Zavarja-e a koldusok látványa - tettük fel a kérdést ismételtelen 1998-ban. A válaszadók fele nyilatkozott úgy, hogy igen. Ez az eredmény nem sokban tér el az 1994-es⁷³ válaszoktól. Az általunk akkor megkérdezett budapestiek 6%-kal többen mondták azt, hogy zavarja őket. A szintén 1994-ben készült Marketing Centrum⁷⁴ vizsgálatban a megkérdezettek felét nagyon zavarja őket, míg további egyharmadukat kicsit zavarja a koldusok látványa. 1994 és 1998 között nem annyira az 6%-os csökkenést tartjuk fő elmozdulásnak, hanem hogy társadalmi csoportok megítélése a négy év alatt megváltozott. 1994-ben azt tapasztaltuk, hogy "nemtől és életkortól szinte független, viszont az iskolai végzettség növekedésével egyre többen számolnak be ilyen zavarról."⁷⁵ A Lázár - Török páros egy pár hónappal később már azt mérte, hogy a "nyomorúságot a nők és az érettségizettek viselik el legnehezebben...a 18-25 évesek békélnek meg vele leginkább."⁷⁶ 1998-ra viszont azt tapasztaljuk, hogy a különböző iskolai végzettséggel rendelkezők érzékenysége a koldusokkal szemben homogénizálódott, bár még így is a legérzékenyebben a felsőfokú végzettségűek reagálnak rájuk.

Zavarja a koldusok látványa - iskolai végzettség szerint

	Iskolai végzettség			össz.	(%)
	8 általános és alatt	középfokú	felsőfokú		
1994-es	49,9	56,8	69,3	55,8	
1998-as	48,8	47,4	56,8	49,6	

Nagyobb mérvű az elmozdulás a négy év alatt a koldusok okozta zavar okának megjelölésében. A válaszokat ugyanúgy három csoportba soroltuk az 1998-as felvételnél, mint az évtized közepén végzett mérésnél: 1. a koldusokat önhibásnak tartja, 2. fizikailag irritálja jelenlétük, 3. látványuk szociális lelkiismeretfurdalást okoz a járókelőkben. Gyakorlatilag nem változott a fizikailag irritáltak aránya. 1994-ben 15,5, 1998-ban 16%-a a megkérdezetteknek érzett fizikai irritációt. "Szinte mindig együtt említik a piszkosságot és a büzt, szó esik e mellett fertőzésveszélyről, valamint arról, hogy akadályozzák a forgalmat."⁷⁷ 1994-ben a férfiak, 1998-ban a nők érzékenyebbek a fizikai kellemetlenségekre. Míg 1994-ben a fiatalabb, párkereső korban lévőket irritálja leginkább a koldusok látványa, addig 1998-ra az 50-59 év közötti korosztályt.

Jelentősebb a másik két zavaró ok arányának változása. Kevesebb, mint egynegyedére csökkent az önhibás megítélés aránya a négy év alatt, míg 1994-ben minden hatodik ember, addig 1998-ban csak minden huszonötödik tartja önhibásnak a koldusokat. Fizikailag jobban irritálja a nőket a koldusokkal való találkozás, mint a férfiakat viszont kevésbé tartják önhibásnak őket. Ezzel egyidejűleg csaknem 10 százalékponttal csökken

nem vesz igénybe közlekedési eszközt	irreleváns	700	700
napi tömegközlekedés	300	900	1200
összesen - fő	650	2020	2670

⁷² Bár az utóbbi időben már lakótelepi lakásokba is becsengettek Fedél nélkül árusok.

⁷³ Mezei- Sarlós: im. 71.o.

⁷⁴ Lázár Guy - Török László: im.

⁷⁵ Mezei - Sarlós: im. 71.o.

⁷⁶ Lázár - Török: im.

⁷⁷ Mezei - Sarlós: im. 71.o.

azoknak az aránya (40,5%-ról 31%-ra), akik szociális lelkiismeretfurdalást éreznek a koldusok látványakor. “S mikor eliszkolás közben lelkiismeretünk nyugalma végett emberbaráti lag pénzt dobunk nekik, igazából azt fizetjük meg, hogy csupán futó pillantást kell vetni rájuk.”⁷⁸

Szociális lelkiismeretfurdalást a nők nagyobb arányban éreznek, mint a férfiak. 1994-ben még több volt az adakozók közül a férfi. 1998-ra megfordul ez az arány és több nő adakozik, sőt, a nők több embernek⁷⁹ több pénzt adnak. Naponta átlagosan, 2 Ft-tal többet⁸⁰, mivel több koldus között oszlik el a nők adománya, átlagosan 7 forinttal kevesebbet jut egy-egy kéregetőnek, mintha ez férfitől származó adomány lenne. Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább szociális-lelkiismeretfurdalást érez.

Az emberek kevésbé ítélik meg a koldulókat, hozzászoktak az elesettség, nyomor látványához, amely kitörölhetetlenül állandósult a budapesti utcaképbe, s saját egyéni felelősségüket, lelkiismeretfurdalásukat is hozzászoktatták ehhez a tényhez. “Rögvest nyúlcipőre, minél nagyobb fizikai távolságtartásra készítő fenomének ők, akik “élő adásban” még inkább taszítják tekintetünket.”⁸¹

Meg kell jegyeznünk, hogy a szociális fásultság ellenére a koldusok látványakor érzett zavar legfőbb oka továbbra is a szociális lelkiismeretfurdalás maradt, s a másik két ok együttesen sem akkora súlyú. “Szóval azt hiszed, egy koldus azért koldul, mert nincs pénze? Túrót! Azért koldul, mert ahhoz ért. Ez is egy hasznos szakma. Te adsz, és megkönnyebbülsz, tettel valami jót.”⁸²

Az évtized közepén készült közvélemény kutatások megegyeznek abban, hogy a budapestiek kétharmada alkalmanként jótékonykodik, ha koldust lát.

Léthatáron Alapítvány 1994	63,1% - általában ad
Marketing Centrum 1994	68,0% - egyes csoportoknak
TeleMedia 1995, budapestiek	65,0% - alkalmanként

Míg 1994-ben általában szokott adni a választ adó 63%, az aznap adott-e, kérdésre csak 11% válaszolt igennel. Ehhez képest 1998-ban csaknem megháromszorozódott az aznap adakozók aránya, több mint 30% válaszolta azt a kérdezőknek, hogy aznap adott a kéregetőknek pénzt.

Az adakozási szokásoktól meg kell különböztetnünk az aznapi adakozási gyakorlatot.

Ez megmutatkozik az adakozási hajlamban is, minél magasabb az iskolai végzettsége valakinek, annál gyakrabban adakozik, ám a koldusoknak mégis a legnagyobb esélyük arra van, hogy középfokú végzettségűektől kapjanak adományokat.⁸³ 1998-ban hasonló eredményre jutottunk, mint a TeleMedia 1995-ben “a legidősebbek érhető módon sokkal kevésbé tudnak másokat támogatni, mint a fiatalabbak.”⁸⁴

⁷⁸ Galló Béla: Koldusok, Magyar Hírlap 1994. november 26. 17.o.

⁷⁹ Nőknél 1,7 fő, a férfiaknál 1,4 fő az átlagos adományozottak száma.

⁸⁰ A nők napi átlagos adomány összege 67,9 Ft, a férfiaké 65,8 Ft.

⁸¹ Galló Béla: Koldusok, Magyar Hírlap 1994. november 26. 17.o.

⁸² Ungár Tamás: Koldus aki ezresből visszaad, Népszabadság 1995. szeptember 21. 8.o.

⁸³ A középfokú végzettségűek tényleges számának és adakozási kedvének köszönhetően.

⁸⁴ Magyar Hírlap, 1995. 08. 16. 4.o.

1994-ben a Léthatáron Alapítvány Budapesten az egy koldusnak jutó adományt 29 Ft-nak mérte, míg 1995-ben a TeleMedia ennél valamivel kevesebbet, 23 Ft-ot. 1998-ban a mi mérésünk 42 Ft-ot mutat az egy főre jutó adományok összegének. Ha feltételeznénk, hogy az adományok az inflációval lépést tartottak, akkor be kell vallanunk, hogy a TeleMedia mérése tűnik reálisabbnak az 1995 évi Budapesten egy főre jutó 23 forintja, 1998-ban 49,3 Ft-ot érne, míg a mi 1994-ben mért 29 forintunk 1998-ban 73,8 forintot. Így tehát a TeleMedia 23 Ft-ról felszorozott 49 forintja lényegesen közelebb áll az 1998-as általunk ismételt mért 42 forinthez, mint az 1994-es 73,8 forint. Ugyanakkor 1994-ben az aznap adakozók még 2,1 embernek adtak átlagosan adományt, míg 1998-ban már csak 1,6 főnek. Tehát mindenképpen valamilyen visszafogottság mutatkozik az adakozásban. Az adakozók csaknem fele-fele arányban oszlanak meg aszerint, hogy van-e szociális lelkiismeretfurdalásuk a koldus láttán, vagy nincs. Vagyis az adakozók fele vásárolja meg szociális békéjét adakozással, míg a másik felének más motivációja van.

A szociális lelkiismeretfurdaláson túl jelentős adakozási motivációnak tarthatjuk még a “szokás”-t. Amikor valaki neveltetésénél, habitusánál fogva a segítséget kérőnek “szokás”-ból siet a segítségére.

Ha azt vizsgáljuk, hogy mely csoportoknak van több esélyük az adományok elnyerésére, akkor a magyar társadalom és szociálpolitika megoldatlan problémáit hordozó csoportokkal találkozunk. Első helyen van esélyük számalomra az öregeknek, őket követik a nyomorékok, viszont hasonló esélyekkel küzdhetnek a számalom fillérékért azok, akik hangsúlyozottan tudnak az érzelmekre apellálni, a zenélők, gyermekükkel, kutyával koldulók. 1995-ben a TeleMedia vizsgálatban a nyomorékok még megelőzték az öregeket és ha rendkívül alacsony arányban (3%), de még mérhető volt az erdélyiek iránt megnyilvánuló “számalom szimpátia.”⁸⁵

Már 1994-ben azt érzékeltük, hogy az adakozók a “megoldást a gondoskodó, vagy erőszakos államtól várják a legtöbben: a lakosság nagy része azt gondolja, hogy a koldusokat az államnak kellene eltartania, vagy munkára fognia.”⁸⁶ Több kérdést tettünk fel 1998-ban is, hogy milyen elvárásaik vannak a járókelőknek az állam magatartását illetően a koldusokkal szemben. Első ilyen kérdésünkkel azt tudakoltuk, hogy “Egyetért-e azzal, hogy az ön által fizetett adóból költsenek a koldus kérdés megoldására?” A megkérdezettek több mint negyötöde⁸⁷ egyetért azzal, hogy adójából erre a célra költsenek, habár 4%-kal kevesebben vannak az egyetértők, mint négy évvel korábban. Amikor azt kérdeztük, hogy “Szavazna-e olyan pártra, amely felvállalja programjában e kérdés megoldását?” - szintén azt tapasztaltuk, hogy kilenczetedük⁸⁸ egyetértene egy ilyen párt programmal, ami 11 százalékpontos növekedést jelent az 1994-ben hasonlóan vélekedők arányához képest. Viszont a megkérdezett járókelők túlnyomó többsége⁸⁹ várna rendkívüli intézkedéseket a kolduskérdés megoldására. Ez a négy évvel ezelőtti, hasonló kérdésünkre adott válasz igenlőihez képest 10 százalékpontos növekedést jelent.

Milyen rendkívüli intézkedést várnának el az emberek? 10%-a büntetné a koldulást, 87,2%-a szociális programokat indítana, 2,8%-a nem tudja. Megnyugtatónak tarthatjuk, hogy a járókelők többsége szociális programok beindításával gondolja megoldani a koldus kérdést, ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a Marketing Centrum 1994-ben sokkal kisebb arányban 3%-ban mérte a büntetési hajlamot.

Kitől várják a rendkívüli intézkedést? 71% az államtól, kormánytól, önkormányzattól, 7% civil szervezetektől, egyházaktól, 5% a család és az egyén önerejének mozgósításától, 3% rendőrségi illetve egészségügyi intézkedéseket vár, a többiek nem tudják, hogy kinek kellene intézkednie.

A megkérdezett járókelők válaszaiból feltűnt számunkra, hogy alapvetően kettős elvárással ítélik meg a koldusokat az emberek. Létezik egy magán szerep és létezik egy államtól elvárt szerep. A magán szerepet háritónak, semlegesnek, illetve segítőnek ítélniük meg, míg az államtól elvárt szerepeket büntető, békén hagyó, illetve szociálisan gondoskodó szerepeknek jelölhetjük. A magán szereplők 3%-át kell kimondottan háritónak tartanunk, 49%-át semlegesnek és segítő attitűdöt szintén közel a megkérdezettek felénél 47,6%-ánál mértünk. Az állam büntető szerepét a megkérdezettek 7,3%-ánál, az állam békén hagyó szerepét igénylő a 6,4%, míg szociálisan gondoskodó szerepet vár az államtól 86%.

A koldusokkal gyakorlandó állami, illetve magán szerepeket 3-3 kérdésünket összevontuk és -4-től +4-ig tartó attitűd skálán ábrázoltuk.

A megkérdezettek attitűdjeinek megoszlása a koldusokkal szembeni állami illetve magán szerepvállalásról

A megkérdezettek

%-a

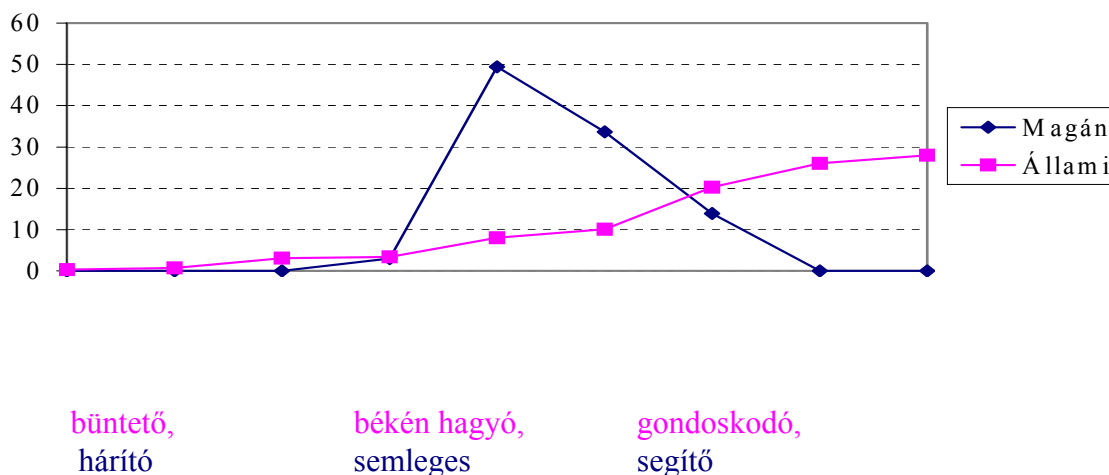
⁸⁵ Magyar Hírlap, 1995. 08. 16. 4.o.

⁸⁶ Lázár - Török: im

⁸⁷ 82,7%

⁸⁸ 89,1%

⁸⁹ 95,1%-a

Mint látjuk, mind a magán, mind az államtól elvárt szerepekben egyidejűleg több értékrend van jelen.

1. A tíz éve folyamatosan utcán lévő szociális problémák miatt erősödőnek kell tartanunk az erőszakos, büntető állam iránti igényt, melyet egy háritó magánszerep is kismértékben erősít.
 2. Dominánsan erősnek kell tartanunk egy, a szociális szélsőségekhez hozzáadódott, semleges magánszerepet, melyet egy békén hagyó, vagy kismértékben szociális programokat mozgató állam ideálja erősít.
 3. A gondoskodó szociális állammal szembeni magas elvárást, egy enyhe magán segítő attitűd erősíti.
- Úgy véljük, hogy a poszt-szocialista állami elvárások határozzák meg alapvetően a járókelők koldusokkal szembeni - összességében minden kellemetlenség ellenére - pozitívnak mondható megítélését.

2. PAPOK

Az 1995-ös levélinterjú során plébániákat és lelkészségeket megkérdeztük, hogy milyenek látják a hozzájuk forduló koldusokat. Szerintük, az egyházközösségükhöz nem tartozó, saját szegényeiken túl, kik azok akik hozzájuk fordulnak segítségért. Ezeknek a kéregetőknek, koldusoknak, mintegy 60%-át (59,4%) valóban rászorultaknak, szegényeknek, alacsony jövedelműeknek, jövedelemnélkülieknek, munkanélkülieknek tekintik az egyházak. Összefoglalóan e túlnyomó többséget elszegényedett, napjaink jellemző tengődőinek, nélkülözőinek fogják fel. Mintegy egyötöd részük (21,9%) a helyzetükért felelős, önsorsrontó, önhibás alkoholistáknak tartják. További, csaknem egyötödnél (18,8%) a marginalitást, a csavargást, a társadalmon kívül való létezését gondolják a segítségkérés indítékaként, mintegy jelezve, hogy ezeknek az embereknek a társadalomból való leszakadását véglegesnek, visszatérésüket egyben reménytelennek is gondolják.

Ezek után megkérdeztük az egyházi intézményeket, hogy mit tartanának a kolduskérdés megnyugtató kezelési módjának.

Megnyugtató, hogy elsősorban szociális programokkal kívánja kezelni a válaszadók több mint egyharmada (38,5%), igaz, ettől alig két százalékkal marad el (36,1%) a rendparti megoldást üdvözítőnek gondoló szintén egyharmadot meghaladó vélekedése. Az egyházi intézmények dolgozóinak egynegyed része szerint a kolduskérdés kezeléséhez társadalmi intézkedések szükségesek.

A rendszeresen koldusokkal találkozó "egyházi segítők" megkérdeztük arról, hogy szerintük ki kezelje a koldusügyet. Első pillantásra rendkívül megnyugtatónak tűnik, hogy a választ adók több mint fele valamilyen szakellátást, negyede helyi politikai intézményeket, s mintegy egyötöde civil intézményeket látna szívesen az ügy kezelőjének, letéteményesének. A szakellátó intézmények között a szociális és egészségügyi intézmények azonban alig tesznek ki többséget, míg a másik felét a válaszadók elképzelése szerint a rendőrség, munkaügyi irodák tennék ki. Itt a korábban már említett rendparti szemlélet köszön vissza azzal együtt, hogy a magunk részéről el tudunk képzelni olyan munkaügyi programokat, amelyek e réteg állapotának megfelelő rehabilitációs, speciális programok. Azonban attól kell tartanunk, hogy a munkaügyi irodák ilyen magas szerepeltetése inkább a kényszer munkaközvetítés, a munkavégzéshez kötött szociális juttatás, nem utolsósorban a két háború között elterjedt közmunkára való kötelezés gyakorlatát kívánja inkább visszahozni.⁹⁰

A koldusügy kezelőinek felsorolásában a másik sajátosság az, hogy az egyházi szociális segítők civil szervezetként csupán az egyházakat tudták elképzelni. Meg kell jegyeznünk, hogy az egyházaknak a

⁹⁰ Ami nem esik nagyon messze a szocializmus, szintén munkára kötelező gyakorlatától és az ettől eltérőket a "kmk"-val való fenyegetésétől. Mindkét gondolatrendszer az "Aki nem dolgozik, ne is egyék" népi szolidaritásmentes bölcséletből táplálkozik.

koldusügyben való ilyen arányú (20,3%-os) szerepeltetése nem egészen kétszerese a rendszeresen vallásukat gyakorlók 12,7⁹¹%-os arányának, így az egyházi szerepvállalás mértéke nem tekinthető túlzónak.

3. RENDŐRÖK

Kétségkívül a kmk megszüntetése nyitott utat a főváros közterületein tömegesen megjelenő újbóli koldulásnak. Ugyanakkor az a sajátos kettősség lépett életbe, hogy az 1987-es fővárosi rendelet az utcai zenélést minimális korlátozásokkal szabadon gyakorolható utcai tevékenységnek engedi, viszont a szabálysértési rendeletben az egyéb koldulást továbbra is szankcionálja. Gyakorlatilag a zenés koldulás engedélyezett, a “néma” koldulás nem. “Az utcai zenélés önmagában nem jogellenes cselekmény, azzá csak azzal válik, ha a tervezetben írt előírásokat, feltételeket tilalmakat megszegve folytatják...”⁹² Tehát utcán muzsikálni szabad, engedély nem szükséges hozzá, bejelenteni sem kell sehol.⁹²

Az utóbbi 10 év viszonylag új jelensége a külföldiek, elsősorban Romániából érkezettek megjelenése a koldus piacon. Az erdélyiekkel való kezdeti szimpátia a 90-es évek elején hamar elillant és a közömbösség hamar átcsapott ellenszenvvé, illetve ők szolgáltatták egy későbbi mítosz alapját, miszerint a magyarországi koldulás kriminalizálódik és bér-koldusok lepik el Budapest utcáit. Ezt a mítoszt erősítette az időközben megjelenő gyerek koldulás is, amely nem kis mértékben köthető szintén az erdélyi cigány és nem cigány családoknak a budapesti koldus társadalomban való megjelenéséhez. A rendőrség, megítélésünk szerint hozzájárult ennek a mítosznak nem csak a kialakításához, hanem felerősítéséhez is. “Sok kölyök ment a tizedik kerületi Pongrác telepre, mások a Venyige út melletti nagy szeméttelenen kötöttek ki, ahol amint egy környéket ismerő rendőr mondta, a szülők a szemétkben, a gépkocsi rongcsokban aludva várták őket. Ott laknak. Oda csak gépfegyverrel érdemes lemenni, tette hozzá intően a rendőr.”⁹³

A koldus kérdés egyre többször kapcsolódott idegenrendészeti problémákhoz is. Felmerült, hogy kiutasíthatók⁹⁴ mindazok a külföldi állampolgárok, akiknek az itt tartózkodáshoz nincs elegendő jövedelmük, azonban a rendőrség falba ütközött, amikor nem a szülők koldultak, hanem gyermekeiket koldultatták és nem tudta kellően használni a kiutasítás fegyverét, ha a szülők azzal védekeztek, hogy a gyermek csupán rosszködött, s rosszködésből kezdett el kéregetni⁹⁵. Sőt, a rendőri tehetetlenséget jelzi, hogy az utcáról bevitt gyerekeket kénytelen kiadni a szülőknek, s ha a szülők nem jelentkeztek időben gyermekeikért, akkor ugyan átadták a Gyermek és Ifjúságvédelmi Intézetnek, de az sem tudták megakadályozni, hogy a GYIVI-ből elvihessék a szülők gyermekeiket. Látszólag a rendőrség segítségére igyekezett sietni a keresztény konzervatív politika, amikor a 90-es évek közepén felvetette a koldus engedély bevezetésének szükségességét, a későbbi szociális és családpolitikai miniszter még fővárosi kereszténydemokrata politikusként⁹⁶ tett javaslatot. Ezzel az érdemteleneket és nem utolsósorban a külföldieket lehetett volna hatékonyan kiszűrni a koldusok közül. A 90-es évek közepén felerősödő gyerek koldulással szemben a rendőrök elkezdtek idézni, hogy a szülők büntethetők lennének kiskorú

⁹¹ Harcsa István: Vallási élet Magyarországon 1992-ben, KSH 1993.

⁹² Szórakoztatva koldulni, Köztársaság, 1992. augusztus 7. 17.sz. 83-85.o.

⁹³ Nagy N. Péter: Jog az életben maradáshoz, Népszabadság, 1997. május 31. 18.o.

⁹⁴ Szalai Anna: Magánzó és szegénylős koldusok, Népszabadság 1996. november 12. 31.o., Dobszay János: Rongyos élet, HVG 1995. július 8. 67.o.

⁹⁵ Nagy N. Péter: Jog az életben maradáshoz, Népszabadság, 1997. május 31. 18.o.

⁹⁶ móríciz: A fővárosi KDNP szabályozná a koldulást, Magyar Nemzet, 1996. június 7.

veszélyeztetetése címén, ha bizonyítható lenne, hogy ők szorították gyermeküket koldulásra⁹⁷. Azonban az esetek többségében ez a tényállás nem volt bizonyítható. A rendőrök ugyan szívesen emlegették a koldulás kriminalizálódását, de ugyanakkor nem sikerült nyomára bukkanniuk a koldus maffiáknak és a háttérben álló keresztapáknak⁹⁸. Viszont javaslatokat fogalmaztak meg, hogy a Btk-ban szükséges a koldulásból való kitarthatóság törvényi tényállását külön szabályozni, mert csak így lehet, majd a későbbiekben felderítendő koldus keresztapákat kellő szigorral megbüntetni. A Btk módosítása és a koldus keresztapák felderítése is elmaradt. Maradt viszont a panaszkodás, hogy a rendőrök, az V. kerületiek különös szeretettel állítják elő a területükön kéregetőket, s élve törvényi felhatalmazásukkal elkobozzák a koldusoknál található alamizsna forintokat, amelyekről viszont a koldusok állították előszeretettel, hogy az elkobzások túlnyomó többségében nem készült jegyzőkönyv⁹⁹.

Így jobb híján a rendőrök belátták, hogy törvényi lehetőségeik korlátozottak, s nem óhajaik szerint tágíthatók e korlátok. Így marad a koldusok igazoltatása és elzavarása, időnként ehhez hozzáteszik, hogy csak az agresszíven kéregetőket zavarják el, vagyis elkezdtek szelektálni a koldusok között. Szelektálásuk azonban korántsem találkozott a járókelők szimpátiájával, s a rendőrök a nyilvánossághoz fordultak segítségért. Újságírókat hívtak koldus igazoltatásra, hogy tanúsítsák a tudósítók, hogy nem egyszer a jogszerűen eljáró, igazoltató rendőr ellen fordul a népharag, "ne bántsák őket, nem bántanak azok senkit, csak élni akarnak."¹⁰⁰ Úgy gondoljuk, nem a rendőrök identitásválsága hívatta főnökeikkel az újságírókat, a több helyen is megismételt nyilatkozat szép példája annak, hogy ők is tudják már használni a nyilvánosságot. Fel tudják hívni a rendőrségi tudósítót, s így tudnak üzenni a politikusoknak, hatalomgyakorlóknak. Jelen esetben azt üzenték újságírók segítségével, hogy hiába a megrendelés a kolduskérdés rendőri kezelésére, nem szül az jó vért, a koldusokat szeretgessék inkább a szociális munkások, s ne várják tőlük, hogy ők erőszakoskodjanak ezekkel a szerencsétlen sorsú emberekkel. Ami miatt a rendőri apparátus üzenetének szociológiai értéke van, az hogy 1995-ben két évvel azelőtti akcióra hivatkozik a nyilatkozó alezredes¹⁰¹. Két évvel korábban azaz a 94-es kormányváltást megelőzően a rendőröknek nem volt fontos, hogy átmege-e az üzenet, viszont a kormányváltás után szükségesnek tartják az öngigazolást "Inkább a szociálpolitika feladata lenne ez, mintsem a rendőri munkáé."¹⁰² Tudták ők ezt már 1993-ban is, nem kell új leckét tanulni az új, szabaddemokrata vezetésű belügyminisztériumtól, lelkük mélyén a rendőrök mindig is szociálisan érzékenyek voltak, ha ezt az egyenruha el is takarja időnként.

És itt elérkeztünk egy elég lényeges ponthoz. A koldusügyben megnyilvánuló szereplők: a pap, a polgár, a politikus és a rendőr korántsem társadalmi szerepének megfelelő, azonos értékrenddel teszi a dolgát. Minden csoportban egymást kioltó, sokszor ellentmondó értékeket látunk, amely a szereplőket cselekvésükben mozgatják. "A koldulás, induljunk ki ebből, a keresztény kultúrkörben nem valami eleve szegényletes dolog. A szegényeket tudniillik kedveli az Isten, merthogy őt magát is nehéz tallért csörgetve, csekkfüzetet nyalazva, Harpagonként vagy akár Soros Györgyként elképzelni. Az evilági utolsókból lesznek odaát az elsők, hozza a jó hírt Jézus Krisztus nekik, biztatva őket, hogy nem egyszerűen jobb, de mindjárt a legjobb dolguk lesz - a másvilágon. (S lám, a gazdagok - hitetlen népség! - a jézusi evangélium ellenére se tülekednek csapatostul szegénynek állni...) ... A mélyen átélt katolicizmus szerint a koldulás tehát mint az Istennek tetsző élet egyik lehetséges változata is fölfogható, ..." ¹⁰³ Az alamizsnát osztó papok e megítélésen túl ugyanakkor nagyon jól képviselnek egy konzervatív társadalmi szemléletmódot. A szegényben nem csak az üdvözülésre esélyest, hanem az önhibás restet, a gyarlóságoktól is vezérelt embert látja, akit akár szociálpedagógiával (munkaterápia, "pénzt nem adunk, mert azt elinná"), akár szociális programokkal, akár ha kell egyéb fegyelmező eszközzel (rendőrség), vagy hitre neveléssel is társadalomba integrált lényként is segítenie kell.

A koldusügyben megszólaló politikusok hasonló dilemmákkal küzdenek. Ha a megélhetésnek nincsenek állami garanciái, akkor melyik emberi jog az erősebb: a megélhetéshez való jog, vagy mások háborítatlan közlekedésének joga? A magyar konzervatív politikusok a koldusok nagy számától megriadva szívesen választanak ki a magyar adakozók forintjaira leginkább érdemeseket, kiszűrve ezzel az álszegényeket és a szociális problémákat az országba csak behurcoló külhoniakat. Úgy látjuk, hogy a koldulás szabályozásának kérdését felvető konzervatív politikusoknak eszük ágában sincs betiltani a koldulást, a szegénységgel mint konstans, megszüntethetetlen jelenséggel számolnak, míg a koldusügyben hallgatag, a dolgokat a saját medrükben folytató liberális és baloldali politikusok értékrendjében a szegénység, s annak szélsőséges

⁹⁷ Sereg András: Kiskorú koldusok, Népszabadság, 1995. január 4. 9.o.

⁹⁸ Dobszai János: Tenyérharc, HVG, 1998. április 4. 77-79.o.

⁹⁹ K.A.: Koldulásnak nincs határa, Kurír, 1996. október 19.

¹⁰⁰ Dobszai János: Tenyérharc, HVG, 1998. április 4. 77-79.o. , Bercsi János: A nyomor mint üzlet, Magyar Hírlap, 1995. április 10.

¹⁰¹ Bencze József alezredes, a BRFK V. kerületi Kapitányságának vezetője.

¹⁰² Bercsi János: A nyomor mint üzlet, Magyar Hírlap, 1995. április 10.

¹⁰³ Galló Béla: I.m.

megnyilvánulási formája, a koldulás igazán elfogadhatatlan, az ő világképükben az esélyegyenlőség biztosításával, s a javak helyes elosztásával a szegénység, s ezáltal a koldulás is a megszüntetendő társadalmi jelenségek közé tartozik. Ma az a furcsa helyzet van, hogy a jelenséget hosszútávon eltűrő konzervatívok korlátoznák a koldulást és ezért emelik fel szavukat, viszont a liberálisok és a baloldaliak hallgatnak.

A rendőrök mindehhez igazodnak. Mint láttuk, időről-időre újra kell fogalmazniuk, hogy is gondolják ezt az igazodást. Másként működik ez az idegenforgalom évében és ettől eltérően az idősök évében. Cselekedeteiket azonban leginkább a kormányváltások határozzák meg, ilyenkor koldusügyben is új megrendelések fogalmazódnak meg. Munkájukban két dolog állandó: a szervezetnek létezik egy önérdeke, ez az önérdek az, hogy a rendőröknek minél nagyobb mérlegelési lehetősége legyen a koldusok megítélésében, a figyelmeztetéstől az elzavaráson keresztül az előállításra át az elkobzásig és a büntetésig. Az intézkedési skála mint látjuk, igen tág, s ehhez a rendőrök ragaszkodnak, pont azért, hogy ők is megítélhessék, hogy ki az igazán rászorult, s ki az értelmetlen az alamizsnát gyűjtők között. A rendőri munkában még egy tényező mutatkozik állandónak, az, hogy a koldulást tiltó jogszabály van életben és a rendőr, mint a kényszerítő állam megjelenítője legyen számba vehető a koldusügyben.

A papokhoz, politikusokhoz, rendőrökhöz hasonlóan a polgárok is ambivalens értékrenddel közelítenek, vagy kerülnek ki a koldusokat. A polgárok a politikusokhoz hasonlóan konzervatívok, liberálisok, szocialisták, és ez alapján különféle módjai vannak szegénység megítélésüknek. Azonban úgy néz ki, hogy a polgárok nem csupán érték és ideológia vezérelt lények, hanem járókelőként egyben az állam kritikusai is. Megítélik az államot aszerint, hogy kellően kényszerítő, vagy gondoskodó-e. Ma úgy néz ki, hogy a gondoskodó államot hiányolják leginkább a járókelők, s mintegy az állami működés elégtelensége miatt az összes riogatás ellenére, - hogy százalma és forintjai nem az érdemesek kezébe jut, naiv és kihasználják - a járókelők egy része eltartja az utcai koldus hadat.

Ha az értékrendek ennyire kioltják egymást, ennyire egymás ellen hatnak, akkor miért virágozhat ma Magyarországon a koldus ipar? Először is azért, mert virágzik a szegénység, az emberi kiszolgáltatottság és nélkülözés, s erre a válasz ma Magyarországon a szolidaritás. Azért tud válasz lenni az együttérzés, mert mind a papok, mind a polgárok, mind a rendőrök közben tudják tenni a dolgukat, s mindennapi életükben a koldusok ugyan állandósult szereplők, de még mindig periférikusak. A templomokban közben folyik a hitélet, a gyülekezet segíti szegény tagjait, s csak e mellett, mellékesen segítenek az alkalmanként bekopogó kéregetőknek is. A rendőr napközben azért bűnözőket is üldöz, s csak úgy mellesleg mérlegeli, hogy milyen módon fegyelmezze a koldusokat. A polgár pedig éli az életét, s csak jártában-keltében látja hogy vannak nála nyomorultabbak is, akiken ma sem segített az állam, s helyette adakozik.

A magyarországi XX. század végi újrapolgárosodás jelentős csoportok elszegényedésével megy végbe. Erre az elszegényedésre a magyar szociálpolitikának nem volt, s még ma sincs használható válasza. Az elszegényedett csoportok közül néhányan: mozgássérültek, hajléktalanok, a lakásrezi válság néhány veszélyeztetettje, rokkantnyugdíjasok, a városi idősök egy része szintén megjelent utcán. A szociális feszültségekre a magyar lakosság különböző értékek mentén találta meg a választ. Dominánsan a gondoskodó állam hiányát, mint hiányzó értéket fogalmazta meg a szociális piacgazdaság államának kritikájaként. Erre elég hamar megszületett a válasz, a koldulás kriminalizálásának mítoszában, illetve a 90-es évek közepétől egyre inkább felerősödött a koldusok kapcsán a tájékoztatásban az a hang, amely azt állította, hogy a magyarországi városok utcáin lévő koldusok nem a magyar újrapolgárosodás termékei, hanem a romániaié. Tudomásunk szerint senki sem végzett koldusszámlálást, s a koldusszámlálók pláne nem végezhetek koldus azonosítást. Így azt kell mondanunk, hogy azok az állítások, amelyek azt fogalmazták meg, hogy a budapesti utcákon levő koldusok többsége külföldi, - értsd román cigány - egyszerűen nem felelnek meg a valóságnak. Ez azonban már több mint mítosz, itt már az idegenek azok, akik szociális lelkiismeretünket borzolják, ők azok akik százalmonkra méltatlanul apellálnak. Évtizedek óta hangoztatott magyar sorskérdés, hogy az ország lakossága folyamatosan csökken és nem tudja újratermelni önmagát. A demográfiai kérdés egyik megoldása lehet, hogy a környező kelet-európai országokból a magyar társadalom pár százezres csoportot befogad. Akkor, amikor a magyar társadalom demográfiai esélyeit, integrálási képességei határozhatják meg, kár felerősíteni az idegengyűlöletet. Kár a honi megoldatlan szociális problémákat az idegenek nyakába varrni. Még akkor sem, ha nem pont ezeket a szociális csoportokat látná szívesen a magyar társadalom, akik alig pár százan koldusként próbálnak szerencsét az újonnan létrejött magyar jogállamban.

Végezetül fel kell tennünk még egy kérdést: Miért nincs még több koldus Budapest utcáin? Láttuk, korántsem a büntethetőség, vagy a hatékony rendőri üldözés az, amely hatékonyan visszatartja a szociálisan ellehetetlenülteket, a létfenntartásukban önmagukat reménytelen helyzetben érzőket, a naponta súlyosan nélkülözőket.

A szegénység valóban tömegesebbé vált az elmúlt évtizedekben. Számos túlélési technika elevenedett fel, s alakultak ki újak, melyek mind-mind a felszínen maradást, a túlélést hivatottak szolgálni. A fogyasztás korlátozástól a tartalék (vagyon) felélésétől az emberpiacon át, a prostitúción túl ide sorolhatjuk a koldulást is. Mit kell tennem, hogy életben maradhassak? Lemondani és eladni. Lemondhatok korábbi szokásaimról, megszokott környezetemről, tárgyaimról, de életben maradásom újabb és újabb javak megszerzésére kényszerít. Mit adhatok értük cserébe? Munkámat, vagyunkámat, testemet, létem szájalmisságát. Amikor munkámon és vagyunkámon túl már más ajánlok életben maradásomért cserébe, már megítélés alá esem. Lenézett, szájalmas alak vagyok. Ilyen lenézett megélhetés a prostitúció, amikor még testemet árulhatom, s mikor már ez sem kelendő – nem eladható, ezután egyetlen egy árucikk marad, létezésem szájalmissága. Fogytékosságom, elesettségem, életképtelenségem az, amely másokat arra készítet, hogy segítsen nekem abban, hogy mégiscsak maradjak életben. Ez bizony már szégyen nélkül nem megy. S úgy gondoljuk, ez a megvetettség a legnagyobb korlátozója a koldulásnak. Mások megítélését, megvetését, lenézését is nehéz elviselni, de önmagamét?